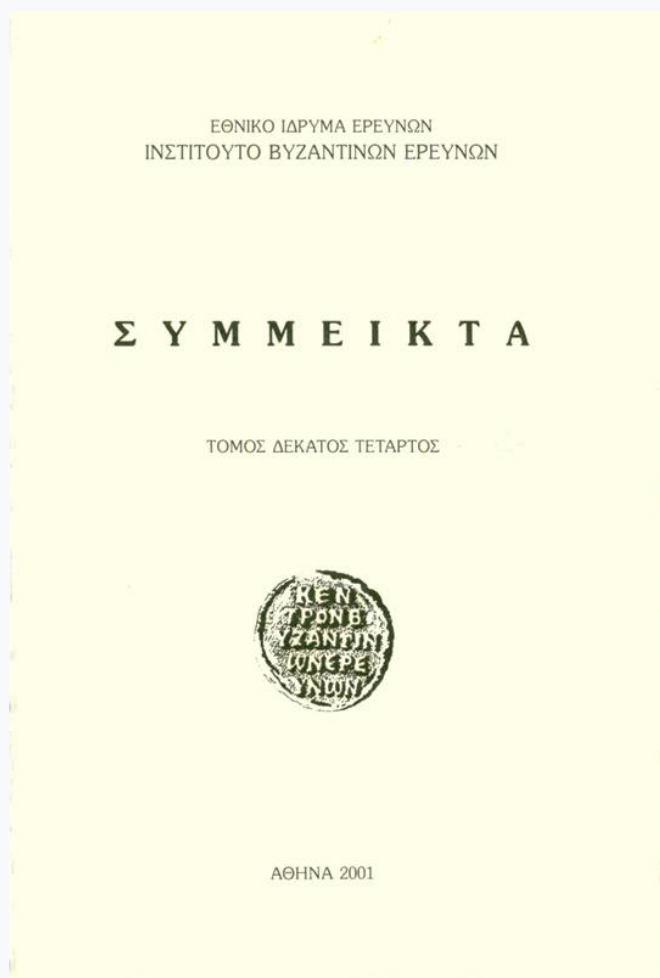

Byzantina Symmeikta

Vol 14 (2001)

SYMMEIKTA 14

Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.)

Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.878](https://doi.org/10.12681/byzsym.878)

Copyright © 2014, Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΑΣΠΑΡΗΣ Χ. (2008). Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.). *Byzantina Symmeikta*, 14, 167–228. <https://doi.org/10.12681/byzsym.878>

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΓΑΣΠΑΡΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΤΟΥΡΜΑ
Κρήτη, 13ος-14ος αι.

Ο θεσμός της *τούρμας* (*turma*) ανάγεται στον 7ο αι. και είναι κυρίως γνωστός σε σχέση με το σύστημα των *θεμάτων*. Αρχικά επρόκειτο για στρατιωτική μονάδα 3.000 ανδρών και κάθε *θέμα* περιελάμβανε τρεις *τούρμες* (αργότερα από δύο μέχρι και τέσσερις *τούρμες*, ή και περισσότερες ακόμη σε κάποιες εξαιρέσεις). Σταδιακά η *τούρμα* από στρατιωτικό σώμα κατέληξε σε διοικητική μονάδα, υποδιαίρεση του *θέματος*. Επικεφαλής της *τούρμας* ήταν ο *τουρμάρχης*.

Η Κρήτη στο πλαίσιο του διοικητικού συστήματος της βυζαντινής αυτοκρατορίας παρουσιάζει ιδιαίτερη πορεία. Μέχρι και τα μέσα του 8ου αι., και ενώ το *θεματικό* σύστημα έχει επικρατήσει, δεν αποτελεί ξεχωριστό *θέμα*, ενώ ακόμη και αν αποτελούσε τμήμα άλλου *θέματος* στην πράξη διατηρούσε ένα είδος αυτονομίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το νησί, όπως και άλλες περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας, να αποτελέσει μετά τα μέσα του 8ου αι. *αρχοντία* και όχι *θέμα*. Η *αρχοντία* ήταν ανεξάρτητη διοικητική και στρατιωτική μονάδα, κατώτερη όμως του *θέματος*. Στα μέσα περίπου του 9ου αι. (843) σχεδιάστηκε η ανακήρυξη του νησιού σε *θέμα*, αλλά η αραβική κατάκτηση ανέκοψε την εφαρμογή της απόφασης. Μετά την ανακατάληψη (961) η Κρήτη αποτέλεσε αυτόνομο *θέμα* και μάλιστα σε αρκετά υψηλή θέση στην ιεραρχία, ενδεικτικό της σπουδαιότητάς της. Όπως κάθε *θέμα* ήταν κι αυτό διαιρεμένο σε *τούρμες*, με τη στρατιωτική και γεωγραφική έννοια του όρου. Ωστόσο οι μαρτυρίες για τις *τούρμες* της βυζαντινής Κρήτης είναι ελάχιστες. Κατά τον 12ο αι. είναι γνωστές η *τούρμα* Καλαμώνος στο σημερινό νομό Ρεθύμνης, καθώς και η *τούρμα* «του βορείου της Μεσαράς» και η *τούρμα* Κνωσού στο σημερινό νομό Ηρακλείου¹. Η βυζαντινή *τούρμα* ήδη από τα μέσα του 12ου αι., αν όχι νωρίτερα, είχε χάσει την αρχική στρατιωτική, αλλά και τη μετέπειτα διοικητική

1. Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, Η βυζαντινή Κρήτη, *Κρήτη. Ιστορία και πολιτισμός*, 1, Κρήτη 1987, 370-375.

της έννοια, και είχε καταλήξει σε απλή γεωγραφική περιφέρεια, όπως ακριβώς θα τη γνωρίσουμε και στην Κρήτη στους πρώτους αιώνες της βενετικής κυριαρχίας.

Η βενετική Πολιτεία μετά την απόκτηση της Κρήτης άρχισε την κατάστρωση σχεδίων επί χάρτου όχι μόνο για την κατάκτησή της, αλλά και για τη διοικητική της οργάνωση. Πρότυπο του διοικητικού συστήματος της Κρήτης αποτέλεσε αναπόφευκτα εκείνο της ίδιας της μητρόπολης με επιμέρους προσαρμογές. Η αισιοδοξία που φαίνεται ότι διακατείχε τη Γαληνοτάτη για την κατάκτηση και τον έλεγχο του νησιού αμέσως μετά την απόκτησή του δεν είχε ερείσματα. Οι δυσκολίες που συνάντησε ήταν μεγάλες, γεγονός που την ανάγκασε να αναπροσαρμόσει πολλά από εκείνα που είχε σχεδιάσει όσον αφορά την κατάκτηση, τον εποικισμό, το γαιοκτητικό καθεστώς και φυσικά κάποιες λεπτομέρειες της διοικητικής οργάνωσης της Κρήτης.

Το νησί δεν ήταν μικρό· αντίθετα, η έκτασή του ήταν πολύ μεγαλύτερη από εκείνη της μητροπολιτικής επικράτειας. Επρόκειτο λοιπόν για ένα χώρο που δεν ήταν εύκολο όχι μόνο να κατακτηθεί, αλλά και να οργανωθεί. Κατά συνέπεια για τη Βενετία ήταν φυσικό να στηριχθεί σε προϋπάρχουσες διοικητικές και στρατιωτικές δομές, κτηματικές οριοθετήσεις και περιφέρειες χωριών, και όχι σε όσα εκείνη είχε προετοιμάσει στο δουκικό παλάτι. Έτσι, διατήρησε κατ' αρχάς τη διαίρεση του νησιού σε *τούρμες*, και στη συνέχεια τις γεωγραφικές περιφέρειες των χωριών, και πιθανότατα, όπου την εξυπηρετούσε, και την οριοθέτηση της κτηματικής περιουσίας των βυζαντινών γαιοκτημόνων, την οποία κατάφερε εν μέρει να δημεύσει και να ανακατανείμει στους βενετούς αποίκους. Το αρχικό σχέδιο (1212) για τη διαίρεση της Κρήτης σε τμήματα, τα σεξτέρια (*sexteria*), τα αντίστοιχα της Βενετίας δεν εφαρμόστηκε ποτέ, έτσι όπως τουλάχιστον είχε σχεδιαστεί. Το σύστημα των σεξτεριών, όπως θα δούμε παρακάτω, περιορίστηκε στην περιοχή του σημερινού νομού Ηρακλείου. Αντίθετα, το νησί στη διάρκεια ήδη του 13ου αι. διαιρέθηκε σε τέσσερις περιφέρειες, τα τεριτόρια (*territoria*) ή ρεκτορίες (*rectoria*) Χανίων, Ρεθύμνου, Χάνδακα και Σητείας, τα οποία εκτός από εκείνο του Χάνδακα διοικούνταν από τον ρέκτορα (*rector*) με αρκετά μεγάλη εξουσία. Ισχυρότερη ήταν η διοικητική «αυτονομία», έναντι της κεντρικής διοίκησης του Χάνδακα, της περιφέρειας των Χανίων και του Ρεθύμνου, και μικρότερη εκείνη της Σητείας, η οποία είχε στενή εξάρτηση από το Χάνδακα.

Μια επιπλέον διαίρεση, όχι στενά διοικητική, αφορούσε τα δύο τμήματα του νησιού, ανατολικό και δυτικό (*a scalis versus levante et a scalis versus ponente*), με όρια που βρίσκονταν στο βουνό Στρούμπουλας και τον ποταμό Τάρταρο (*a scalis Stromboli versus levante*), στα σημερινά δηλαδή περίπου σύνορα των νομών Ρεθύ-

μνης και Ηρακλείου. Το γεωγραφικό αυτό όριο ονομαζόταν «σκάλα» (*scala*) ή «ρίζα» (*risa*).

Η περιοχή του σημερινού νομού Ηρακλείου είχε ιδιαίτερη μεταχείριση από τις βενετικές αρχές, γιατί στα όριά της περιέκλειε την πρωτεύουσα και έδρα της κεντρικής εξουσίας, γιατί ήταν η πρώτη που κατακτήθηκε, και ταυτόχρονα γιατί ήταν η πιο εύφορη και σ' αυτήν βρίσκονταν τα μεγαλύτερα φέουδα των πιο γνωστών βενετικών οικογενειών που μετοίκησαν στην Κρήτη. Γύρω από το Χάνδακα, για λόγους ασφάλειας, δημιουργήθηκε ο λεγόμενος Παραχάνδακας (*Paracandida*), ένας δακτύλιος ακτίνας ενός μιλιαρίου (*milliarium*) με χωριά και γη που ανήκαν άμεσα στο δημόσιο. Όλη η υπόλοιπη περιοχή διαιρέθηκε σε έξι τμήματα τα σεξτέρια, κατά το πρότυπο της μητρόπολης. Ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε την εφαρμογή της διαίρεσης αυτής σε ολόκληρο το νησί, είχε συνταχθεί μάλιστα, το 1212, σχετικό έγγραφο που καθόριζε τα σεξτέρια της Κρήτης και τις περιοχές που αυτά θα περιλάμβαναν². Δεν είναι γνωστοί οι λόγοι που επέβαλαν την αλλαγή του αρχικού σχεδιασμού, ωστόσο θα πρέπει να αναζητηθούν στην κατάσταση που είχε διαμορφωθεί κατά την άφιξη των πρώτων αποίκων. Οι Βενετοί δεν κατάφεραν να ελέγξουν αμέσως ολόκληρο το νησί, πολύ γρήγορα μάλιστα βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν και τις ένοπλες αντιδράσεις των ντόπιων, με επικεφαλής τους κρητικούς γαιοκτήμονες, οι οποίοι έβλεπαν να κινδυνεύουν οι περιουσίες τους. Έτσι, η διαίρεση σε σεξτέρια περιορίστηκε στη συγκεκριμένη περιοχή του σημερινού περίπου νομού Ηρακλείου, η οποία δεν άργησε να βρεθεί υπό πλήρη βενετικό έλεγχο³.

Στις κεντροδυτικές περιφέρειες της Κρήτης (Χανιά και Ρέθυμνο) οι *τούρμες*, αν και δεν αποτέλεσαν ιδιαίτερη διοικητική μονάδα, ωστόσο διατηρήθηκαν ως γεωγραφικές μονάδες που χρησιμοποιούνταν από την κεντρική διοίκηση, όταν υπήρχε ανάγκη ειδικότερου προσδιορισμού του χώρου. Στην τελευταία περιφέρεια, εκείνη της ανατολικής Κρήτης (Λασιθί), οι *τούρμες* διατήρησαν πιο έντονα από οπουδή-

2. Για το έγγραφο, βλ. παρακάτω.

3. Ο F. THIRIET (*La Romanie vénitienne au moyen âge*, Παρίσι 1959, 125) θεωρεί, λανθασμένα, ότι τα σεξτέρια υποδιαιρέθηκαν σε *τούρμες*. Βασίστηκε στους χάρτες και τα υπομνήματα του Basilicata και του Coronelli (17ος αι.), τα οποία αντανακλούν το έγγραφο της διαίρεσης των σεξτέρων του 1212. Ωστόσο στο εν λόγω έγγραφο τα σεξτέρια δεν περιλαμβάνουν *τούρμες*, αλλά κάστρα ή περιοχές της Κρήτης. Τα κάστρα και οι περιοχές αυτές ήταν πράγματι *τούρμες* κατά τη βυζαντινή περίοδο και συνέχισαν να είναι και κατά τη βενετική. Παρόλ' αυτά στην περιοχή που εφαρμόστηκε το σχέδιο των σεξτέρων ο όρος *τούρμα* κατά τη βενετική περίοδο δεν υπήρχε, και γι' αυτό δεν μπορεί να γίνει καμιά συσχέτισή τους σε διοικητικό ή σε στρατιωτικό επίπεδο. Ανάλογη με τον Thiriet άποψη εκφράζει και ο S. Borsari, *Il dominio veneziano a Creta nel XIII secolo*, Νάπολη 1963, 28.

ποτε αλλού την παρουσία τους, αφού η συγκεκριμένη περιοχή προσδιοριζόταν από την κεντρική εξουσία ακόμη και στον 14ο αι. ως «τούρμες Σητείας, Ιεράπετρας και Μιραμπέλου»⁴. Στις τρεις από τις τέσσερις περιφέρειες της Κρήτης, εκτός δηλαδή του Χάνδακα, είναι βέβαιο ότι οι βενετικές *τούρμες* ταυτίζονται με τις βυζαντινές, παρά το γεγονός ότι, εκτός συγκεκριμένων εξαιρέσεων, οι τελευταίες δεν είναι γνωστές.

Χάρη κυρίως στα *Κατάστιχα των φέουδων* της Κρήτης⁵, αλλά και στις υπόλοιπες πηγές, μπορούμε να προσδιορίσουμε σήμερα με σχετική ακρίβεια τα όρια, ή τουλάχιστον τον πυρήνα, της κάθε *τούρμας*. Αυτό μπορεί να γίνει με ευκολία για τις περιοχές των Χανίων και του Λασιθίου, ενώ ενδείξεις μόνο διαθέτουμε για το μεγαλύτερο τμήμα του σημερινού νομού Ρεθύμνης. Τη δυνατότητα αυτή μας την παρέχει ο προσδιορισμός στις πηγές εκτός από το όνομα του χωριού, και της *τούρμας* στην οποία αυτό ανήκει. Η συγκέντρωση των χωριών ανά *τούρμα* και η ταύτισή τους με τα σημερινά μάς δίνει τη θέση της κάθε *τούρμας* (βλ. πίνακες). Ωστόσο ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση οι δυσκολίες δεν λείπουν, αφού ορισμένα χωριά, κυρίως στα όρια ανάμεσα σε δύο *τούρμες*, αναφέρονται ορισμένες φορές είτε στη μία είτε στην άλλη. Με το πέρασμα του χρόνου ο προσδιορισμός των ορίων κάθε *τούρμας* είχε αρχίσει να αμβλύνεται, αφού για τη διοίκηση δεν είχε σημαντικό ενδιαφέρον και αφού δεν φαίνεται να υπήρχε κάποια επίσημη καταγραφή των χωριών ανά *τούρμα* ή καθορισμός των γεωγραφικών ορίων της κάθε *τούρμας*.

Ξεκινώντας από τα δυτικά, στην περιοχή των Χανίων ανήκαν οι *τούρμες*: Κισάμου (*Chissamo*), Άρνας (*Arna*), Κουφού (*Cuffo*), Ψυχρού (*Psichro*) και Καλαμώνος (*Calamona*, *Calamonensis*), καλύπτοντας ολόκληρο το σημερινό νομό Χανίων και μέρος του δυτικού Ρεθύμνου. Ο σημερινός νομός Ρεθύμνης περιλάμβανε τις *τούρμες* Απάνω και Κάτω Συβρίτου (*Apano*, *Cato Sivriti*), Μυλοποτάμου (*Milopotamum*, *Milopotamensis*) και πιθανότατα Ρεθύμνου (*Rethimum*⁶). Στην περιοχή, τέλος, του Λασιθίου ανήκαν οι *τούρμες* Μιραμπέλου (*Mirabello*), Σητείας

4. Βλ. για παράδειγμα κατάλογο χωριών ανά *τούρμα* (*turme Mirabelli, Sithie, Gerapetre*): Archivio di Stato di Venezia (= ASV), *Duca di Candia*, b. 20, 38r-39v.

5. ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 19, 20 και 21. Η επεξεργασία των *Κατάστιχων* αυτών προς έκδοση πραγματοποιείται στο Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση». Ετοιμάζεται ήδη προς έκδοση από τον γράφοντα το *Κατάστιχο των φέουδων του σεβτέρου των Αγίων Αποστόλων* (b. 18).

6. Οι Tafel-Thomas μεταγράφουν *Riticus*, δίνοντας οι ίδιοι σε αγκύλες και με ερωτηματικό το μάλλον σωστό *Retimus* [G.L. FR. TAFEL - G.M. THOMAS, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, 2, Βιέννη (ontes Rerum Austriacarum, 13) 1856 (ανατύπωση: Άμστερνταμ 1964), 236].

(*Sithia, Sithiensis*) και Ιεράπετρας (*Gerapetra*). Πρόκειται δηλαδή για ένα σύνολο από 12 γεωγραφικές περιφέρειες. Η *τούρμα* Καλαμώνος, στα όρια των σημερινών νομών Χανίων και Ρεθύμνου, στο έγγραφο του εποικισμού της περιοχής το 1222, ανήκει στην περιοχή του Ρεθύμνου⁷, ενώ κατά τον 14ο αι. μοιάζει να ελέγχεται από το ρέκτορα Χανίων⁸. Ωστόσο θα μπορούσαμε να πούμε ότι από το ρέκτορα Χανίων ελέγχονταν οι φεουδάρχες που κατείχαν γη στα χωριά της εν λόγω *τούρμας*, και όχι η ίδια. Εξάλλου, οι *τούρμες* ανήκαν με τη γεωγραφική και όχι με τη διοικητική έννοια στις ρεκτορίες.

Οι πληροφορίες για τις *τούρμες* της περιοχής των Χανίων προέρχονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από το *Κατάστιχο των φέουδων* της παραπάνω περιοχής. Πρόκειται για επίσημο βιβλίο της δουκικής Γραμματείας του Χάνδακα, όπου καταγράφονταν όλες οι ιδιοκτησιακές αλλαγές των φέουδων της περιοχής με βάση τις ενημερωτικές επιστολές που έστελνε στις αρμόδιες αρχές του Χάνδακα ο ρέκτορας Χανίων. Ανάλογο βιβλίο υπήρχε και στη Γραμματεία του ρέκτορα των Χανίων. Όλες οι καταγραφές προέρχονται από τον 14ο αιώνα. Για κάθε φέουδο, το οποίο πωλείται, ανταλλάσσεται, παραχωρείται ή κληρονομείται, καταγράφονται, εκτός των άλλων, τα χωριά τα οποία ανήκαν στο συγκεκριμένο φέουδο, καθώς και η *τούρμα* στην οποία ανήκε καθένα από αυτά. Η καταγραφή της *τούρμας* είναι συστηματική, με αποτέλεσμα να διαθέτουμε ένα μεγάλο αριθμό χωριών της εποχής ενταγμένων στις γεωγραφικές αυτές περιφέρειες. Ωστόσο επειδή πολλά φέουδα περιλάμβαναν γη και σε άλλα σημεία, από την ίδια πηγή διαθέτουμε και λίγες αναφορές για την *τούρμα* / τις *τούρμες* Συβρίτου. Το *Κατάστιχο* δεν έχει σωθεί ολόκληρο, και καθώς δεν πρόκειται για καταγραφή των φέουδων, αλλά για παρακολούθηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι εξαντλείται ο χάρτης της περιοχής. Παρόλ' αυτά καλύπτεται το μεγαλύτερο μέρος.

Η *τούρμα* Κισάμου καταλαμβάνει περίπου τη σημερινή ομώνυμη επαρχία και η *τούρμα* Άρνας τη σημερινή επαρχία Σελίνου. Η *τούρμα* Κουφού βρισκόταν γύρω από το ομώνυμο χωριό στη σημερινή επαρχία Κυδωνίας, ενώ η *τούρμα* Ψυχρού καταλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής επαρχίας Αποκορώνου. Τέλος, η *τούρμα* Καλαμώνος περιλάμβανε ένα μικρό τμήμα της επαρχίας Αποκορώνου και το δυτικότερο τμήμα της επαρχίας Ρεθύμνης⁹. Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει

7. TAFEL-THOMAS, 236.

8. Βλ. *Κατάστιχο των φέουδων της περιοχής Χανίων*. ASV, *Duca di Candia*, b. 21.

9. Σε έγγραφο του 1376 αναφέρεται το χωριό Άγιος Γεώργιος της *τούρμας* Ρουστίκων και Καλαμώνος, μαρτυρία που τονίζει μάλλον το μέγεθος και το ρόλο του χωριού Ρούστικα, παρά υπονοεί κάποια ιδιαίτερη *τούρμα*. (SALLY MCKEE, *Wills from the Late Medieval Venetian Crete. 1312-1420*, Ουάσιγκτον 1998, σ. 750: *casale vocatum Sanctus Georgius turma Rustice et Calamona*). Πρβλ. επίσης: *casale Nisi*

καμιά αναφορά σε χωριά της περιοχής Σφακίων. Δεν είναι όμως δυνατόν να διαπιστωθεί αν πρόκειται για σύμπτωση ή αυτό συμβαίνει λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που ίσχυαν για τη συγκεκριμένη περιοχή. Πιθανότατα ισχύει η δεύτερη υπόθεση. Οι λίγες αναφορές στην *τούρμα* Βουκολιών (*turma de Vucoleis*¹⁰) και στην *τούρμα* Πλατανιά (*turma Platanee*¹¹) υπονοεί μάλλον τη σπουδαιότητα (μέγεθος, θέση) των αντίστοιχων χωριών για την περιοχή τους, παρά την ύπαρξη ξεχωριστής *τούρμας*. Οι Βουκολιές ανήκαν στην *τούρμα* Κισάμου και ο Πλατανιάς στην *τούρμα* Κουφού.

Τις λιγότερες πληροφορίες από όλη την Κρήτη τις διαθέτουμε για το σημερινό νομό Ρεθύμνης. Για την περιοχή αυτή και για την εποχή που εξετάζουμε δεν διαθέτουμε συγκεκριμένες πηγές (όπως συμβαίνει κατά σύμπτωση με το *Κατάστιχο* των Χανίων), αλλά διάσπαρτες και με πολύ λίγες πληροφορίες. Σχετική σύγχυση υπάρχει στις πηγές του 14ου αι. για τις δύο Συβρίτους. Άλλοτε φαίνεται να θεωρείται ως μια *τούρμα*, εκείνη της Συβρίτου, και άλλοτε αναφέρονται ξεχωριστά η Απάνω και η Κάτω Σύβριτος. Πιθανότατα κατά τη βυζαντινή περίοδο οι *τούρμες* ήταν δύο, οι βενετικές αρχές τις καταγράφουν επίσης ως δύο, αλλά σταδιακά τις υπολόγιζαν ως μία ή δύο ανάλογα με τις πληροφορίες που είχαν. Πρόκειται για αποτέλεσμα της ελάχιστης σημασίας που είχε ο όρος *τούρμα* για το διοικητικό σύστημα της βενετικής Κρήτης, και στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα που το κυρίως όνομα (Σύβριτος) ήταν ίδιο και άλλαζε μόνο ο ειδικότερος γεωγραφικός προσδιορισμός (Απάνω ή Κάτω). Το χωριό, για παράδειγμα, Μέρωνας αναφέρεται ότι ανήκει άλλοτε στην *τούρμα* Συβρίτου και άλλοτε στην *τούρμα* Απάνω Συβρίτου.

Σχετικά με τη θέση κάθε *τούρμας*, τα πράγματα δεν είναι απολύτως ξεκάθαρα. Μπορούμε ωστόσο να τοποθετήσουμε την *τούρμα* Καλαμώνος, όπως είπαμε και παραπάνω, στο δυτικό τμήμα της σημερινής επαρχίας Ρεθύμνης, την *τούρμα* των δύο Συβρίτων στην επαρχία Αμαρίου και πιθανότατα σε μέρος της επαρχίας Αγ. Βασιλείου (*τούρμα* Απάνω Συβρίτου: Αμάρι, *τούρμα* Κάτω Συβρίτου: Αγ. Βασίλειος), ενώ την *τούρμα* Μυλοποτάμου στην ομώνυμη σημερινή επαρχία. Για την *τούρμα* Ρεθύμνου δεν έχουμε αναφορές, ωστόσο θα μπορούσαμε να την τοποθετήσουμε γύρω από την πόλη, ανάμεσα δηλαδή στην *τούρμα* Καλαμώνος και Μυλοποτάμου και βόρεια των δύο Συβρίτων.

situm in loco fortissimo turmae Rusticae (Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, *Byzantine Crete. From the 5th century to the Venetian Conquest*, Αθήνα 1988, 123).

10. ASV, *Duca di Candia*, b. 21, q. 4, 1v.

11. ASV, *Duca di Candia*, b. 21, q. 3, 49r-v, 64v.

Από το Ρέθυμνο περνάμε στο ανατολικότερο τμήμα του νησιού, το σημερινό νομό Λασιθίου, προσπερνώντας το Ηράκλειο, όπου ίσχυε το σύστημα των σεξτερίων. Η περιοχή περιλάμβανε τρεις *τούρμες*: Μιραμπέλου, Ιεράπετρας και Σπτείας, οι οποίες ταυτίζονται περίπου με τις σημερινές ομώνυμες επαρχίες (βλ. πίνακα 8, 9, 10). Η περιοχή της σημερινής επαρχίας Λασιθίου (*Lasithi*), με τους ορεινούς όγκους και το οροπέδιο να δεσπόζουν στο κέντρο του, είχε διαφορετική τύχη. Από τις αρχές του 13ου αι. λόγω των επαναστάσεων που ξέσπασαν εκεί και για την αποφυγή νέων, μεγάλα τμήματά του εκκενώνονταν κατά διαστήματα και αποτελούσαν απαγορευμένες περιοχές για κατοικία, ορισμένες φορές μάλιστα και για εκμετάλλευση (γεωργική ή κτηνοτροφική)¹². Έτσι, τουλάχιστον μέχρι και τις αρχές του 15ου αι., οπότε άρχισαν να χαλαρώνουν σταδιακά τα παραπάνω αυστηρά μέτρα, η περιοχή του Λασιθίου δεν ήταν ενταγμένη στα σεξτερία, αλλά ούτε εθεωρείτο *τούρμα*. Επρόκειτο πάντα για μια περιοχή κάτω από ιδιαίτερο καθεστώς¹³. Τα παραπάνω ωστόσο περιοριστικά μέτρα των αρχών ξεπερνούσαν τα στενά όρια των Λασιθιώτικων βουνών και κάλυπταν ζώνη γύρω τους, η οποία περιλάμβανε χωριά τουλάχιστον των σημερινών επαρχιών Μιραμπέλου και Πεδιάδας, της τότε δηλαδή *τούρμας* Μιραμπέλου και των σεξτερίων του Αγ. Παύλου και του Αγ. Μάρκου. Μερικά από τα χωριά αυτά τα γνωρίζουμε από έγγραφο του 1345, με το οποίο οι αρχές της Κρήτης καλούσαν όλους τους φεουδάρχες που πλήττονταν από τα απαγορευτικά μέτρα στην περιοχή να το δηλώσουν¹⁴. Στο κάλεσμα αυτό περιλαμβάνονταν τα χωριά: Αμαριανό, *Parcherta*, Γυμνοχωριό, Μαθιά, *Rimacha*, Λατσιίδα, Καινούργιο Χωριό, Ψάθα, Βουλισμένη, Χουμεριάκος, Έμπαρος, Μάλια, Αβδού, Ασκοί, Γωνιές, Κράσι, Καριδιώτισσα και Βόνη των σημερινών επαρχιών Μιραμπέλου και Πεδιάδας.

Τα βενετικά σεξτερία, όπως ήδη επισημάναμε παραπάνω, βασίστηκαν κι εκείνα στις βυζαντινές *τούρμες*. Η εικόνα όμως στην περίπτωση αυτή παραμένει θολή, γιατί δεν διαθέτουμε τις σχετικές πληροφορίες. Το πώς διαμορφώθηκε η κατάσταση στην περιοχή αυτή της Κρήτης μπορούμε να καταλήξουμε συνδυάζοντας μεταγενέστερα γεγονότα και έμμεσα δεδομένα.

12. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, *Φυσικό και αγροτικό τοπίο στη μεσαιωνική Κρήτη. 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1994, 30-33.

13. Ακόμη και κατά το 16ο αι. η περιοχή του Λασιθίου δεν ανήκε στη ρεκτορία Σπτείας, αλλά υπάγεται απευθείας στον Χάνδακα. Βλ. Στ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ, Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης του τέλους του 16ου αιώνα, *Κρητικά Χρονικά* 12, 1958, 323.

14. ASV, *Duca di Candia*, b. 14, 183r.

Οι πρώτοι βενετοί άποικοι του 1211, σύμφωνα με το έγγραφο της αποστολής και της παραχώρησης της γης (*Concessio*), είχαν ομαδοποιηθεί ανά σεξτερίο και σε καθένα από αυτά σε *ιππείς* (*milites*) και *πεζούς* (*pedites*)¹⁵. Δυστυχώς οι πηγές δεν βοηθούν να κατανοήσουμε όχι μόνο τη διαδικασία επιλογής των συγκεκριμένων προσώπων στη Βενετία, αλλά και στη συνέχεια την τακτοποίησή τους στην Κρήτη. Οι βενετικές αρχές ομαδοποίησαν τους πρώτους αποίκους με βάση το σεξτερίο προέλευσής τους, με σκοπό η περιοχή στην οποία θα προωθούνταν στην Κρήτη να λάβει το αντίστοιχο όνομα του σεξτερίου. Οι διαδικασίες όμως φαίνεται ότι ήταν αργές¹⁶ και μάλλον περίπλοκες, γι' αυτό και το έγγραφο με τον καθορισμό των κρητικών σεξτερίων εμφανίζεται ένα περίπου χρόνο αργότερα, το 1212, ενώ όπως έχει διαπιστωθεί δεν εφαρμόστηκε ποτέ¹⁷. Είναι άγνωστο τι ακριβώς μεσολάβησε. Πιθανότατα τα πράγματα ακολούθησαν αναγκαστικά την πορεία που επέβαλλε η κατάσταση εκείνη τη στιγμή. Οι άποικοι προωθήθηκαν σε περιοχές του Ηρακλείου μόνο και κάθε περιοχή έλαβε το όνομα του σεξτερίου προέλευσης της ομάδας που κατέληξε εκεί. Η απουσία πολλών ονομάτων που ανήκαν στις αρχικές ομάδες φεουδαρχών κάθε σεξτερίου από τα αντίστοιχα κατάστιχα δεν υποδηλώνει απαραίτητα διάσπαση των ομάδων αυτών ή αλλαγή του χώρου εγκατάστασής τους (δηλαδή του σεξτερίου), εφόσον τα *Κατάστιχα* δεν συγκροτήθηκαν αμέσως. Πιθανόν κάποιοι από αυτούς που είχαν δηλώσει συμμετοχή στην αποστολή να μην έφτασαν ποτέ στην Κρήτη, ή να αποχώρησαν μετά το χρονικό διάστημα της υποχρεωτικής παραμονής τους στο νησί (δύο χρόνια), και έτσι να μην καταγράφηκαν 25 χρόνια αργότερα στα *Κατάστιχα*.

Ανεξάρτητα όμως από το ποιοι Βενετοί και με ποιο τρόπο κατέληξαν στα κρητικά σεξτερία, εκείνο που κυρίως μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη εργασία είναι τι ακριβώς αντιπροσώπευαν τα σεξτερία. Στην αρχική του μορφή το σεξτερίο όχι μόνο αποτελούσε μια ομάδα φεουδαρχών, αλλά και μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια με καθορισμένα όρια. Τα *Κατάστιχα των φεούδων* κάθε σεξτερίου, ήδη από

15. TAFEL-THOMAS, 129-136.

16. Ακόμη και η αναχώρηση των αποίκων από τη Βενετία δεν ήταν ταυτόχρονη για όλους. Κάποιοι από τους μελλοντικούς φεουδάρχες της Κρήτης παρέμειναν στην πόλη τους για πολλούς μήνες μετά την αναχώρηση των υπολοίπων. Βλ. σχετικά D. JACOBY, *La colonisation militaire vénitienne de la Crète au XIIIe siècle. Une nouvelle approche, Le partage du monde. Echanges et colonisation dans la Méditerranée médiévale*, έκδ. M. BALARD και A. DUCCELLIER, Παρίσι 1998, 302-303.

17. TAFEL-THOMAS, 143-145. Σχετικά με το έγγραφο και τη χρονολόγησή του, βλ. Χρύσα ΜΑΛΤΕΖΟΥ, *Concessio Crete. Παρατηρήσεις στα έγγραφα διανομής φεούδων στους πρώτους Βενετούς αποίκους της Κρήτης, Λοιβρί. Εις μνήμην Ανδρέα Γ. Καλοκαιρινού*, Ηράκλειο 1994, 110-112.

τη συγκρότησή τους, βασίζονταν στα πρόσωπα (φεουδάρχες) και όχι στο χώρο (φέουδα). Κάθε φεουδάρχης δηλαδή είχε τη μερίδα του, στην οποία καταγράφονταν όλα τα περιουσιακά του στοιχεία. Στη συνέχεια και με την πάροδο των χρόνων ο τεμαχισμός των φέουδων, οι ανταλλαγές, οι αγοραπωλησίες και οι κληρονομίες άλλαξαν το τοπίο. Έτσι, στο *Κατάστιχο* ενός σεξτερίου και στη μερίδα ενός φεουδάρχη καταγραφόταν πολλές φορές και η κτηματική του περιουσία σε άλλο σεξτέριο. Έτσι κάθε *Κατάστιχο* περιλάμβανε, τον 14ο αι. πια, χωριά και περιοχές και από άλλα σεξτέρια. Ωστόσο ο γεωγραφικός πυρήνας κάθε σεξτερίου παρέμεινε σταθερός, περισσότερο ίσως και από τον αρχικό πυρήνα των φεουδαρχών που αποτελούσαν το σεξτέριο. Είναι λίγες οι περιπτώσεις που ένα αρχικό φέουδο, έστω και με μικρές αλλαγές στο χώρο, παρέμεινε μέχρι και τον 14ο αι. στην ίδια οικογένεια. Εντέλει όμως, ακόμη κι αν για κάποια χωριά υπάρχει αμφιβολία σε ποιο σεξτέριο ανήκαν, γιατί ορισμένες φορές τα βρίσκουμε και αλλού, δεν υπάρχει αμφιβολία, αντίθετα, για το πού ακριβώς βρισκόταν κάθε σεξτέριο. Τη θέση εξάλλου κάθε σεξτερίου ενισχύουν και κάποιες πληροφορίες που διαθέτουμε για τα σύνορά τους¹⁸.

Ο τρόπος με τον οποίο καθορίστηκαν τα γεωγραφικά όρια κάθε σεξτερίου παραμένει άγνωστος, αφού δεν διαθέτουμε καμιά σχετική πληροφορία. Αντίθετα, οι αρχές φρόντισαν για την εσωτερική κατανομή της γης. Έτσι, διόρισαν έναν κατανεμνή για κάθε σεξτέριο, ο οποίος σε όλες τις περιπτώσεις (εκτός από το σεξτέριο του Αγ. Παύλου) προερχόταν από την ίδια ομάδα, ήταν δηλαδή και εκείνος υποψήφιος φεουδάρχης. Τα πρόσωπα αυτά ανέλαβαν να διαιρέσουν τη γη κάθε σεξτερίου και να την αποδώσουν στους αποίκους, και έφεραν τον τίτλο *caput / capitaneus et divisor*¹⁹. Δεν είναι γνωστό αν συνέχισαν να έχουν κάποιες δικαιοδοσίες και μετά την κατανομή της γης.

Οι λεπτομέρειες γύρω από τη διαδικασία κατανομής της γης είναι επίσης άγνωστες. Για τον καθορισμό των κτηματικών συνόρων είναι βέβαιο ότι χρησιμοποιήθηκαν οι ντόπιοι κάτοικοι, όπως φαίνεται και από τη συστηματική χρήση ελληνικών λέξεων και όρων στις περιπτώσεις αυτές²⁰. Εκείνο που δεν γνωρίζουμε επί-

18. Στο *Κατάστιχο του σεξτερίου των Αγίων Αποστόλων* υπάρχουν δύο καταγραφές του 13ου αι., στις οποίες περιγράφονται τα σύνορα που χωρίζουν το σεξτέριο του Dorsoduro από εκείνο του Αγ. Παύλου (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 560v-561r), και το σεξτέριο του Castello από εκείνο του Dorsoduro (ό.π., 561v).

19. *Caput et divisor... ut loca divideret, et suam cuique debitam partem dicto sexterio assignaret*: TAFEL-THOMAS, 144-145.

20. Μαρτυρίες για τη συμμετοχή Ελλήνων στην κατανομή των φέουδων βρίσκουμε διάσπαρτες στα *Κατάστιχα*. Βλ. για παράδειγμα, το 1238: *...Nicheta Foschi et Leo Servopulo manifestaverunt et dixerunt quod signa que sunt inter Lacida et Cali Aclada...* (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, σ. 241)· ή το 1236-1238:

σης είναι αν έγινε μια εντελώς νέα κατανομή της γης, ή αν αυτή στηρίχθηκε σε παλαιότερες ιδιοκτησίες. Πιθανότατα οι παλαιές ιδιοκτησίες αποτέλεσαν τη βάση, ή καλύτερα κάποια από τα σύνορά τους διατηρήθηκαν όπου αυτό εξυπηρετούσε. Εξάλλου, σε μεταγενέστερους καθορισμούς ιδιοκτησιών τα σύνορα ακολουθούν τα παλαιά βυζαντινά σημάδια (*λαυράτα*, κολονάκια / *pilastri*, σταυρούς σε πέτρες ή δέντρα κλπ.).

Ας επανέλθουμε όμως στον καθορισμό των σεξτερίων. Δεν γνωρίζουμε ποιο ήταν το κριτήριο καθορισμού των συνόρων τους, αν δηλαδή αυτά προκαθορίστηκαν με ακρίβεια και στο πλαίσιο αυτό κατανεμήθηκε στη συνέχεια η γη στους αποίκους, ή αν η κατανομή της γης σε κάθε ομάδα αποίκων καθόρισε εντέλει τα σύνορα των σεξτερίων. Αν λάβουμε υπόψη μας τη νοοτροπία των βενετικών αρχών, οι οποίες συνήθως καθόριζαν εκ των προτέρων και με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τα σχέδιά τους, τότε θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι καθορίστηκε τουλάχιστον η ευρύτερη περιοχή κάθε σεξτερίου. Στη συνέχεια η κατανομή της γης και το μοίρασμα των φέουσδων στους δικαιούχους καθόρισε με ακρίβεια και τη συνοριακή γραμμή κάθε σεξτερίου. Η τελευταία παρέμεινε πάντοτε σε ισχύ, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από περιγραφές του 13ου και του 14ου αιώνα. Απομένει λοιπόν να κατανοήσουμε πού στηρίχθηκαν οι υπεύθυνοι για τον καθορισμό, έστω και γενικά, των περιοχών που θα καταλάμβαναν τα σεξτέρια.

Εφόσον ολόκληρη η βυζαντινή Κρήτη ήταν διαιρεμένη σε *τούρμες* και αφού ακόμη στο υπόλοιπο νησί (εκτός δηλαδή από την περιοχή του Ηρακλείου) οι Βενετοί διατήρησαν τη γεωγραφική διαίρεση σε *τούρμες*²¹, τότε είναι λογικό να υποθέσουμε ότι τα σεξτέρια αντικατέστησαν τις προϋπάρχουσες στη συγκεκριμένη περιοχή *τούρμες*, και ότι τα σύνορα των πρώτων ακολουθήσαν ως ένα σημείο τουλάχιστον τα σύνορα των δεύτερων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο *Κατάστιχο* των φέουσδων των Αγίων Αποστόλων εντοπίστηκε αναφορά στην *τούρμα* του Dorsoduro και του Bonifacio²². Πρόκειται δηλαδή για αντιστροφή των σχετικών όρων, και μάλιστα σε αρκετά πρόωμη εποχή (1227), γεγονός που μάλλον επιβεβαιώνει τη μετεξέλιξη

...*Hec sunt singora et confiniationes... divide fuerunt per nos Stephanum Semopulo et Drosium Bumbuli...* (ό.π., σ. 248). Οι ελληνικές λέξεις που υπάρχουν στα έγγραφα κατανομής της γης δεν περιορίζονταν μόνο σε τεχνικούς όρους, αλλά και σε περιπτώσεις δέντρων, φυτών, κτισμάτων και άλλα (βλ. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, *Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη. 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1997, 297).

21. Βλ. σχετική παρατήρηση και Μαρία ΧΑΙΡΕΤΗ, Τα παλαιότερα κατάστιχα του αρχείου του δούκα της Κρήτης ως ιστορικά πηγαι, *Κρητικά Χρονικά* 21, 1969, 504.

22. 1227: «*Incipit de particionibus miliciarum turme de Dossoduro et Bonifacio, ...missi quod divideremus milicias sexterii de Castello, Bonifacii et de Dossoduro et aliis sexteriis insule Crete.*» (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 542r).

της *τούρμας* σε σεξτέριο. Στο ίδιο έγγραφο του παραπάνω *Κατάστιχου* και λίγες γραμμές παρακάτω το *Dorsoduro* και το *Bonifacio* αναφέρονται κανονικά ως σεξτέρια, ενδεικτικό μάλλον του περιορισμένου ενδιαφέροντος των αρχών για την ουσιαστική χρήση των παραπάνω όρων, παρά για μια συνειδητή συσχέτισή τους. Παράλληλα όμως αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι *τούρμα* και σεξτέριο ήταν όροι αποκλειστικά γεωγραφικοί, και για τις αρχές σχεδόν ταυτόσημοι²³.

Μπορεί να μη γνωρίζουμε πόσες ήταν οι βυζαντινές *τούρμες* στην περιοχή του Ηρακλείου, ωστόσο ο αριθμός τους θα πρέπει να ήταν πολύ κοντά στο έξι, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και τον αριθμό τους στις υπόλοιπες περιοχές της Κρήτης κατά τη βενετική περίοδο (Χανιά: 4 χωρίς την περιοχή Σφακίων που πιθανότατα κατά τη βυζαντινή περίοδο να αποτελούσε *τούρμα*, Ρέθυμνο: 5 μαζί με την *τούρμα* Καλαμώνος, Λασιθί: 3). Εφόσον μάλιστα οι *τούρμες* της υπόλοιπης Κρήτης ταυτίζονται με τις περιοχές που καταγράφονται στα αρχικά σεξτέρια του 1212, τότε θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι και οι περιοχές που καταγράφονται στα δύο αρχικά σεξτέρια, τα οποία τοποθετούνται στην περιοχή Ηρακλείου είναι οι παλαιότερες βυζαντινές *τούρμες* (βλ. πίνακα 18). Στην περίπτωση αυτή ο αριθμός τους ανέρχεται στις έξι, μάλλον συμπτωματικά ίδιος με αυτόν των σεξτερίων.

Πιο συγκεκριμένα το αρχικό σεξτέριο του Αγίου Μάρκου (στο έγγραφο δηλαδή του 1212) περιλάμβανε το κάστρο *Belvedere* και τις περιοχές της *Πεδιάδας* και των *Πεζοκουνάβων*, ενώ εκείνο της *Santa Croce* τα κάστρα *Bonifacio* και *Καινούργιο* και την περιοχή της *Πυργιώτισσας* ή *Μεσαράς*. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις έξι αυτές περιοχές οι μισές ορίζονται από τα κάστρα τους, τα οποία μάλιστα φέρουν ήδη ιταλικά ονόματα (πολλά από τα κάστρα είχαν ανεγερθεί ή επισκευαστεί και χρησιμοποιηθεί από τους Γενουάτες²⁴), ενώ οι υπόλοιπες από την ελληνική ονομασία της ευρύτερης περιοχής ή των χωριών. Τα μετέπειτα κάστρα *Πεδιάδας* και *Πυργιώτισσας* δεν αναφέρονται πριν από το 1340, και στη θέση τους μπορεί να υπήρχαν απλοί πύργοι. Αντίθετα, το κάστρο *Τεμένους*, που ήταν βυζαντινό και είχε χρησιμοποιηθεί και από τους Γενουάτες, υπήρξε από την αρχή σημαντικό για τους Βενετούς. Η περιοχή των *Πεζοκουνάβων*, ανάμεσα στο μετέπειτα κάστρο *Πεδιάδας* και στο κάστρο *Τεμένους*, δεν φαίνεται να καλύπτεται ούτε από το δεύτερο. Από την κατανομή, τέλος, των αρχικών σεξτερίων απουσιάζει η περιοχή του κάστρου *Malvicino*.

23. Βλ. για παράδειγμα αναφορά στο σεξτέριο του Μιραμπέλου: «*Acino et Malia cum omnibus suis pertinentiis de divisione sexterii Mirabelli usque ad locum de Mucho sunt confinii de isto casale usque ad mare*». (ASV, *Duca di Candia*, b. 20, fasc. 2, 364r).

24. G. GEROLA, *Monumenti veneti nell'isola di Creta*, I/1, Βενετία 1905, 181-262.

Ο στρατιωτικός χαρακτήρας της βυζαντινής *τούρμας* με έδρα ένα κάστρο φαίνεται να περνάει στις βενετικές καστελανίες (*castellania*), οι οποίες ταυτίζονται περίπου με τις *τούρμες*²⁵ (βλ. πίνακα 17). Εξάλλου, και η βενετική *τούρμα* αναπτυσσόταν γύρω από ένα κάστρο, όπως φαίνεται και από σχετική μαρτυρία σε έγγραφο του 1350: *...pro kavalaria turme Gerapetre, intelligendo Gerapetram omnes kavalarias suppositas districtui castri infrascripti*²⁶. Το κάστρο επίσης καθόριζε ορισμένες φορές, κυρίως κατά τον 14ο αι., ακόμη και τα σεξτέρια. Έτσι, έχουμε το σεξτέριο Πεδιάδας, Belvederis ή Castri Novi²⁷. Ο συσχετισμός λοιπόν σεξτερίου και καστελανίας μάς οδηγεί πίσω στις βυζαντινές *τούρμες*. Στην περιοχή Ηρακλείου καταγράφονται 7 καστελανίες με τα αντίστοιχα κάστρα τους. Τη φορά αυτή προστίθεται το κάστρο Malvicino, το οποίο απουσίαζε από την αρχική κατανομή των σεξτερίων. Αν λάβουμε υπόψη ότι το κάστρο Malvicino κτίστηκε από τους Γενουάτες²⁸, τότε θα μπορούσαμε να παραμείνουμε στον αριθμό έξι για τις βυζαντινές *τούρμες* της περιοχής.

Το κάστρο Malvicino, καθώς και εκείνο της Πυργιώτισσας βρίσκονταν στο σεξτέριο της Santa Croce. Αντίθετα, το κάστρο Belvedere δεν γνωρίζουμε σε ποιο σεξτέριο εντασσόταν, ενώ κατά τον 14ο αι. κατονομαζόταν ως σεξτέριο. Ωστόσο δεν θα πρέπει να συσχετίσουμε υποχρεωτικά, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τον 14ο αι., τα σεξτέρια με τις καστελανίες και τα κάστρα. Τα πρώτα, όπως έχουμε επαναλάβει, ήταν απλές γεωγραφικές περιφέρειες, ενώ οι καστελανίες έπαιζαν ουσιαστικό ρόλο στο αμυντικό σύστημα της Κρήτης και είχαν επικεφαλής ιδιαίτερο αξιωματούχο, τον καστελάνο (*castellanus*). Ο συσχετισμός *τούρμας*, σεξτερίου και καστελανίας έχει να κάνει με τη διερεύνηση της κατάστασης κατά τη βυζαντινή περίοδο και την οριοθέτηση των σεξτερίων από τους Βενετούς.

Τα σύνορα των σεξτερίων, όπως σημειώνονται στον χάρτη, καθορίστηκαν κατά προσέγγιση, εφόσον δεν διαθέτουμε όλα τα χωριά κάθε σεξτερίου. Εξαίρεση αποτελεί το σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, του οποίου όχι μόνο γνωρίζουμε τα περισσότερα χωριά χάρη στο *Κατάστιχο* των φέουδών του, το οποίο έχει σωθεί σχεδόν ολόκληρο, αλλά και την περιγραφή των δυτικών και βορειοδυτικών συνόρων του, εκείνων δηλαδή με το σεξτέριο του Castello και του Dorsoduro²⁹. Ο

25. Βλ. σχετική παρατήρηση και ΧΑΙΡΕΤΗ, 506.

26. *Duca di Candia. Quaternus Consiliorum* (1340-1350), έκδ. Paola RATTI-VIDULICH, *Fonti per la Storia di Venezia. Sez. I - Archivi Pubblici*, Βενετία 1976, 165, αρ. 275.

27. Βλ. παραδείγματα: ό.π., αρ. 14, 77, 111.

28. GEROLA, ό.π., 216.

29. ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 560v-561v.

φάκελλος 20 του αρχείου του δούκα της Κρήτης, περιέχει σπαράγματα από *Κατάστιχα* σεξτερίων. Τα σπαράγματα αυτά περιέχουν στοιχεία για τα σεξτέρια Santa Croce, Αγ. Παύλου, Αγ. Μάρκου και Castello, καθώς και για τις *τούρμες* Σπτείας, Μιραμπέλου και Ιεράπετρας. Σημαντική βοήθεια μάς παρέχουν τα φύλλα από τα παραπάνω σπαράγματα που περιέχουν τα ευρετήρια των χωριών, τα οποία αναφέρονται στα *Κατάστιχα* της Santa Croce, του Αγ. Παύλου, καθώς και των 3 *τουρμών* της περιοχής Λασιθίου³⁰. Αν και τα χωριά κάθε ευρετηρίου δεν είναι απαραίτητο να ανήκουν όλα στο ίδιο σεξτέριο, ωστόσο μέσα από αυτά μπορεί να ανακαλύψει κανείς τον πυρήνα του σεξτερίου, την περιοχή δηλαδή όπου εντοπίζονται τα περισσότερα χωριά. Ανάλογος κατάλογος υπάρχει και για το σεξτέριο του Dorsosuro³¹. Με βάση λοιπόν όλες τις παραπάνω πληροφορίες μπορούμε με σχετική βεβαιότητα να τοποθετήσουμε τα σεξτέρια στο χώρο.

Όπως φαίνεται και από το χάρτη, τα σεξτέρια δεν είχαν την ίδια έκταση και δεν ήταν «ομαλά» κατανεμημένα στο χώρο, γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας ότι όχι μόνο ο καθορισμός των σεξτερίων ακολούθησε παλαιότερες οριοθετήσεις, αλλά και τις εσωτερικές οριοθετήσεις των επιμέρους φέουδων. Το σεξτέριο της Santa Croce είναι το μεγαλύτερο και καταλαμβάνει μια εκτεταμένη ζώνη από βορρά προς νότο. Αρκετά μεγάλο είναι και το σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, ενώ τα μικρότερα είναι του Castello και του Dorsoduro, συμπιεσμένα ανάμεσα σε εκείνο των Αγίων Αποστόλων και της Santa Croce το πρώτο και του Αγίου Παύλου και της Santa Croce το δεύτερο. Τα δυτικά και ανατολικά όρια των σεξτερίων παραμένουν ανοικτά, ωστόσο καθορίζονται από τη νοτιή γραμμή από βορρά προς νότο που περνά από τους ορεινούς όγκους του Ψηλορείτη και των Λασιθιώτικων βουνών, στα σύνορα δηλαδή περίπου των σημερινών νομών Ρεθύμνου-Ηρακλείου και Ηρακλείου-Λασιθίου. Όλα τα σεξτέρια περιλαμβάνουν και ακτή, εκτός αυτό του Dorsoduro που κλείνεται βόρεια από τον Παρακάνδακα.

Αμφίβολη παραμένει η τοποθέτηση στο πλαίσιο των σεξτερίων της ευρείας περιοχής γύρω από το κάστρο Balvedere. Απ' ό,τι φαίνεται δεν εντάσσεται στο σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, αφού στο *Κατάστιχο* του δεν περιλαμβάνονται τα χωριά της περιοχής. Δεν αποκλείεται μέρος τουλάχιστον των βορειότερων χωριών της περιοχής να εντάσσονταν στα σεξτέρια του Αγίου Παύλου και του Αγίου Μάρκου. Ωστόσο η ίδια περιοχή, κατά τον 14ο αι., κατονομάζεται ξεχωριστά ως σεξτέριο Belvedere. Ήδη όμως κατά τον ίδιο αιώνα και άλλες περιοχές που συνήθως

30. ASV, *Duca di Candia*, b. 20, 4r-v (*Sexterii Sancti Pauli capitula*), 38r-39v (*Sexterii Sancte Crucis capitula; turme Mirabelli, Sithie, Gerapetre*). Πρβλ. ΧΑΙΡΕΤΗ, ό.π., 505-506.

31. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, ό.π., 115-117.

χαρακτηρίζονταν ως *districtus*, όπως της Πεδιάδας και του κάστρου Καινούργιου³², κατονομάζονται ως σεξτέρια.

Η χρήση του όρου σεξτέριο από τις τοπικές αρχές, τουλάχιστον από το 14ο αι. και εξής, αφορούσε την ομαδοποίηση και καταγραφή των φέουδων, και την κατοχύρωση των ιδιοκτησιακών τίτλων των φεουδαρχών. Η διατήρηση δηλαδή του σεξτέριου βοηθούσε τις αρχές μόνο για την κτηματογράφηση, και τα *Κατάστιχα* των φέουδων κάθε σεξτέριου αποτελούσαν ένα είδος κτηματολογίου. Οι φεουδάρχες της Κρήτης, σε σχέση με όλες τις άλλες υποχρεώσεις τους (στρατιωτική υπηρεσία, έκτακτες εισφορές, πρεσβείες κλπ), ομαδοποιούνταν με βάση το τεριτόριο, φεουδάρχες δηλαδή Χανίων, Ρεθύμνου, Χάνδακα και Σητείας. Από την άλλη, η *τούρμα* δεν λειτούργησε ποτέ όπως το σεξτέριο, όπως διαπιστώσαμε και με το *Κατάστιχο* των Χανίων, στο οποίο καταγράφονταν κατά τον 14ο αι. οι ιδιοκτησιακές αλλαγές των φέουδων ολόκληρου του τεριτόριου. Η αναφορά της *τούρμας* είχε να κάνει αποκλειστικά με τον ακριβέστερο προσδιορισμό στο χώρο του φέουδου και των χωριών που αυτό περιλάμβανε. Χαρακτηριστικό του γεγονότος ότι ολόκληρη η περιοχή Χανίων αντιμετωπιζόταν ως μια μονάδα είναι μια σπάνια (ίσως και μοναδική) αναφορά της ως σεξτέριου³³. Η βαρύνουσα σημασία του τεριτόριου δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα του διοικητικού συστήματος που είχε καθιερωθεί, αλλά και των αρχικών αποικισμών της Κρήτης στις περιοχές Χανίων και Ρεθύμνου. Ενώ δηλαδή ο πρώτος αποικισμός που είχε στόχο την κάλυψη της περιοχής Ηρακλείου σχεδιάστηκε με βάση τα σεξτέρια, οι επόμενοι για το Ρέθυμνο και τα Χανιά με βάση τις περιοχές που αποτέλεσαν αργότερα τα τεριτόρια. Δεν είναι ίσως τυχαίο, τέλος, ότι στην περιοχή Λασιθίου, όπου δεν υπήρξε συστηματικός αποικισμός, ανάλογος τουλάχιστον εκείνων για τις υπόλοιπες περιοχές του νησιού, ο παλαιός όρος *τούρμα* παρέμεινε ισχυρότερος.

Η βενετική *τούρμα* είχε καταρχήν γεωγραφικά χαρακτηριστικά, όπως αποδεικνύεται εξάλλου και από τη χρήση σε ορισμένες περιπτώσεις του όρου *contrata* ή *districtus* σε αντικατάσταση του όρου *τούρμα*³⁴. Εκτός όμως από γεωγραφική μονά-

32. Βλ. για παράδειγμα (1344): *...fiant quatuor capitanei pro furtis in hoc medio, unus videlicet in parte Levantis in sexterio Pediade, alius in sexterio Belvideris, tercius vero in sexterio Castri Novi...* (*Quaternus Consiliorum*, αρ. 14).

33. Πρόκειται για καταγραφή του 1309, στην οποία αναφέρεται το χωριό Κουρνάς της σημερινής επαρχίας Αποκορώνου Χανίων: *...kavallarie de lo Curuna, posita in sexterio Chanee...* (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, σ. 330).

34. Βλ. για παράδειγμα: *casale Cato Furni districtus Mirabelli* («Κατάστιχο εκκλησιών και μοναστηριών του Κοινού» (1248-1548), έκδ. Ζ. Ν. ΤΣΙΡΙΠΑΝΛΗΣ, Ιωάννινα 1985, αρ. 286)· *Et fiant alii duo*

δα και εν μέρει διοικητική στην περιοχή του σημερινού Λασιθίου, η *τούρμα* αποτελούσε έμμεσα, κάθε φορά που υπήρχε ανάγκη, και σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό του χώρου των αρμοδιοτήτων κάποιων αξιωματούχων, μόνιμων ή έκτακτων, διοικητικών ή στρατιωτικών. Δυστυχώς δεν διαθέτουμε σχετικές πηγές για το δυτικό τμήμα της Κρήτης, όπου γνωρίζουμε τις *τούρμες*. Αντίθετα, περιοριζόμαστε στο κεντροανατολικό τμήμα, όπου όμως μόνο η περιοχή Λασιθίου διαθέτει *τούρμες*, ενώ η περιοχή Ηρακλείου τα σεξτέρια, τα οποία, όπως είδαμε, αποτελούσαν συνέχεια των *τουρμών*.

Σημαντικότερη είναι ίσως η συνέχεια του στρατιωτικού χαρακτήρα της βυζαντινής *τούρμας*, αφού αυτή εξελίχθηκε στη βενετική καστελανία. Η ταύτιση της *τούρμας* με την καστελανία δεν είναι απολύτως σαφής, αφού δεν μαρτυρείται η «μετονομασία» αυτή, ωστόσο αποδεικνύεται εύκολα από το συνδυασμό των δεδομένων που διαθέτουμε. Οι βενετικές *τούρμες* της Κρήτης ταυτίζονται με τις καστελανίες, πριν από την αύξηση του αριθμού τους για λόγους ασφάλειας μετά τα μέσα του 14ου αιώνα. Το γεγονός αυτό είναι φυσικό, αφού οι Βενετοί φτάνοντας στο νησί οργάνωσαν το αμυντικό τους σύστημα με βάση τα υπάρχοντα κάστρα, τα οποία αποτελούσαν έδρα του *τουρμάρχη* και στη συνέχεια του καστελάνου.

Το σύστημα άμυνας και ασφάλειας του νησιού αποκαλύπτει επίσης κάποιες επιπλέον γεωγραφικές περιφέρειες της Κρήτης, οριοθετημένες για το σκοπό και μόνο αυτό. Το πιο ευαίσθητο τμήμα του νησιού ήταν η περιοχή του Λασιθίου, αρχικά γιατί αποτελούσε εστία επαναστάσεων και αναταραχών και αργότερα γιατί δεχόταν τις πειρατικές επιδρομές των Τούρκων από τα μικρασιατικά παράλια. Η ασφάλεια της περιοχής του Ηρακλείου ήταν επίσης σημαντική, αφού ο Παραχάνδακας αποτελούσε την ασπίδα της κεντρικής εξουσίας, και η υπόλοιπη περιοχή μέχρι τις νότιες ακτές ήταν ίσως η μεγαλύτερη πηγή αγροτικών προϊόντων και ανήκε σε μεγάλες βενετικές οικογένειες. Έτσι στο Λασιθι, με βάση πάντα τις *τούρμες*, διορίζονταν δύο καπιτάνοι (*capitaneus*), ένας για τις *τούρμες* Μιραμπέλου και Ιεράπετρας (*capitaneus in contratis Mirabelli et Gerapetre*, *capitaneus Mirabeli cui commessa est turma Gerapetre*³⁵), καλύπτοντας ένα μέρος των βόρειων, καθώς και τις νότιες ακτές, και ένας για την *τούρμα* Σητείας (*capitaneus in Sithia*), την πλέον ευπαθή, καλύπτοντας μέρος των βόρειων, και κυρίως τις δυτικές ακτές³⁶.

capitanei per dictum tempus, unus in contratis Mirabelli et Gerapetre et alter in Sithia... (Quaternus Consiliorum, αρ. 14)· *in contratis Kissami* (Quaternus Consiliorum, αρ. 53).

35. ASV, *Duca di Candia*, b. 10, 1, 8r (1326).

36. Βλ. ενδεικτικά πράξεις διορισμού: Quaternus Consiliorum, αρ. 49, 77, 150, 258, 264, 265.

Η περιοχή του Ηρακλείου, πολύ μεγαλύτερη σε έκταση, αλλά λιγότερο ευαίσθητη είτε σε εξωτερικές επιθέσεις είτε σε εσωτερικές αναταραχές, είχε χωριστεί σε δύο ζώνες, τη βόρεια και τη νότια. Η νότια ήταν χωρισμένη με τη σειρά της σε τρεις περιφέρειες, καθεμιά από τις οποίες διέθετε έναν καπιτάνο, ο οποίος αναλάμβανε καθήκοντα για 15 μέρες έως ένα μήνα κάθε χρόνο. Σκοπός του ήταν να συγκεντρώνει τους φεουδάρχες κάθε περιφέρειας, να συζητά μαζί τους θέματα ασφάλειας και άμυνας, και να φροντίζει για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή τους. Οι περιφέρειες αυτές ήταν: η νοτιοανατολική (*capitaneus Levantis ad latus austrī*) με έδρα το χωριό *Morales*(;) και με τη θητεία του καπιτάνου να διαρκεί ένα μήνα η μέση νοτιοανατολική (*capitaneus medii Levantis ad latus austrī*) με έδρα το χωριό Μέση και τη θητεία του καπιτάνου στις 15 μέρες, και η νοτιοδυτική (*capitaneus Ponentis ad latus austrī*). Η τελευταία διέθετε έναν καπιτάνο με διάρκεια θητείας ένα μήνα και χωρίς συγκεκριμένη έδρα. Το 1350, επειδή η τελευταία περιφέρεια θεωρήθηκε πολύ μεγάλη σε έκταση, αποφασίστηκε ο καπιτάνος να μοιράσει το χρόνο του στα δύο, και για 15 μέρες να έχει έδρα το κάστρο Καινούργιο και τις άλλες 15 το κάστρο της Πυργιώτισσας. Όριο της νοτιοανατολικής και της μέσης νοτιοανατολικής περιφέρειας αποτελούσε ο ποταμός Αναποδάρης³⁷. Τα όρια των τριών αυτών περιφερειών ξέφευγαν από εκείνα των σεξτέρων. Η μικρότερη από τις παραπάνω τρεις περιφέρειες ήταν αρχικά η μέση νοτιοανατολική, στην οποία ανήκαν τα χωριά: *Symi*, Πεύκος (Βιάννου), Αγ. Βασίλειος (Βιάννου ή Πεδιάδας), Κρεββατάς (Βιάννου), Πάνω και Κάτω Βιάννος, Καβούσι (Ιεράπετρας), Μέση (Βιάννου), Σκινιάς (Μονοφατισίου), Λαγούτα (Μονοφατισίου), Βακιώτες (Μονοφατισίου), *Psicochoria*, *Kalivi* (Καλύβια Μονοφατισίου;). Το 1350 προστέθηκαν σ'αυτά κάποια χωριά της περιοχής Πεδιάδας, τα οποία ανήκαν στα σεξτέρια του Αγ. Παύλου και του *Belvedere* και τα οποία βρίσκονταν μακριά από τη βόρεια ακτή. Τα χωριά αυτά ήταν: *Calivo*, Μάρθα (Πεδιάδας), Έμπαρος (Πεδιάδας), Παναγία (Πεδιάδας), *Psomopula*, Αυλή (Πεδιάδας), *Vurgara*, *Pagie*, *Ylia*, Κασάνος (Πεδιάδας)³⁸.

Στη βόρεια ζώνη υπήρχαν δύο καπιτάνοι, στη βορειοανατολική περιφέρεια (*capitaneus Levantis versus boream*) και στη βορειοδυτική (*capitaneus Ponentis versus boream*)³⁹. Η θέση μάλιστα της βορειοανατολικής περιφέρειας οριζόταν σε σχετικό διάταγμα του 1345 ανατολικά του ποταμού Καρτερού και βόρεια της επι-

37. *Quaternus Consiliorum*, αρ. 273.

38. *Quaternus Consiliorum*, αρ. 273.

39. Βλ. ενδεικτικά πράξεις διορισμού: *Quaternus Consiliorum*, αρ. 49, 54, 150, 250.

σκοπής Χερσονήσου⁴⁰. Η μέση βόρεια περιοχή ήταν ο Παραχάνδακας, που έχοντας άμεση σχέση με την πρωτεύουσα ελεγχόταν από την κεντρική εξουσία.

Το σύνολο δηλαδή των παραπάνω περιφερειών άμυνας και ασφάλειας ανέρχεται σε 6 (η νοτιοδυτική χωρίστηκε ουσιαστικά σε δύο, αλλά με έναν καπιτάνο), οι οποίες όμως δεν ταυτίζονται με τα σεξιτέρια, παρά μόνο συμπτωματικά σε κάποιες περιοχές.

Κατάλοιπο λοιπόν του βυζαντινού παρελθόντος, η *τούρμα* κάνει έντονη την παρουσία της στις πηγές της βενετικής περιόδου της Κρήτης. Δεν πρόκειται ωστόσο για διοικητικό ή στρατιωτικό όρο, αλλά απλά γεωγραφικό, βοηθητικό στον προσδιορισμό της θέσης κυρίως φέουδων και χωριών. Η βυζαντινή *τούρμα* βοήθησε τις βενετικές αρχές κατά τον πρώτο αποικισμό του νησιού (1211) να ορίσουν τα σεξιτέρια της περιοχής Ηρακλείου, ενώ ο αρχικός στρατιωτικός της χαρακτήρας με πυρήνα το κάστρο προσδιόρισε τις αντίστοιχες βενετικές καστελανίες, οι οποίες αποτελούσαν τον κορμό του αμυντικού συστήματος και της εσωτερικής τάξης στο νησί. Οι διαθέσιμες πληροφορίες των βενετικών πηγών μάς βοηθούν να προσδιορίσουμε μόνο τις βυζαντινές *τούρμες* και όχι να διερευνήσουμε τη λειτουργία τους και πόσο σημαντική μπορεί να ήταν αυτή για το διοικητικό και στρατιωτικό σύστημα του νησιού στο πλαίσιο της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Δεν θα πρέπει ωστόσο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ήδη κατά τον 12ο αι. στη βυζαντινή αυτοκρατορία η *τούρμα* είχε χάσει το αρχικό της νόημα και είχε καταλήξει μια απλή γεωγραφική περιφέρεια, όπως ακριβώς συνέβαινε και στην Κρήτη της βενετικής περιόδου.

40. *Item quod capitaneus qui effici debet in parte Levantis huius medii stet et habitet a flumine de Tartaro ultra versus levante et ab episcopatu Kironensi infra versus boream ubi melius videbitur...* (*Quaternus Consiliorum*, op. 49).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΠΙΝΑΚΕΣ

Στους πίνακες καταγράφονται τα χωριά ανά *τούρμα* και σεξτέριο. Περιλαμβάνονται τα χωριά μόνο εκείνα για τα οποία διαθέτουμε πληροφορίες για το πού ανήκαν κατά τον 13ο και 14ο αιώνα. Στην πρώτη στήλη καταγράφεται το όνομα του χωριού στη μορφή ή τις μορφές που το συναντούμε στις πηγές. Στη δεύτερη στήλη περιλαμβάνεται το όνομα του σημερινού χωριού, υπαρκτού ή ερειπωμένου, με το οποίο ταυτίζεται, ενώ για όσα χωριά δεν υπάρχει ταύτιση δίνονται, όπου αυτό το γνωρίζουμε, τα χωριά, ταυτισμένα ή αταύτιστα, ή άλλα τοπογραφικά στοιχεία (π.χ. ποτάμι ή βουνό) με τα οποία συνορεύει, έτσι ώστε να υπάρχει ο κατά προσέγγιση προσδιορισμός του στο χώρο (στην περίπτωση αυτή πριν από τα ονόματα τοποθετούνται δύο κάθετες γραμμές: ||, οι οποίες δηλώνουν τα σύνορα). Η τελευταία στήλη περιλαμβάνει τη σημερινή επαρχία στην οποία ανήκει το κάθε χωριό, έτσι ώστε να γίνεται εύκολα αντιληπτός ο χώρος στον οποίο τοποθετείται η *τούρμα* ή το σεξτέριο. Υπάρχει, τέλος, συγκεντρωτικός πίνακας όλων των χωριών με την αναφορά της θέσης τους.

Οφείλουμε να τονίσουμε ότι οι κατάλογοι των χωριών ανά σεξτέριο ή *τούρμα* παραμένει ανοικτός σε μελλοντικές προσθαφαιρέσεις. Πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια γεωγραφικού προσδιορισμού των παραπάνω περιφερειών της βενετικής Κρήτης. Συστηματικότερη έρευνα και πρόσθετες πληροφορίες πιθανόν να δώσουν νέα στοιχεία, τα οποία θα συμπληρώσουν τα κενά της εικόνας, αλλά δεν θα ανατρέψουν, πιστεύουμε, καθοριστικά τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

1. ΤΟΥΡΜΑ ΚΙΣΑΜΟΥ (KISSAMO)

ΧΟΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΟΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Abandite		
Anaxiolas		
Armenocambo		
Armenochoria	Αρμενοχώρι	Κισάμου
Armo	Αρμί ;	Σελίνου
Asogiras	Ασογυράς	Κισάμου
Astricho / Astrico	Αστρίτσας	Κισάμου
Agcho*		
Caloni	Καλόνη	Κισάμου
Calathena / Calathenes	Καλόθινες	Κισάμου
Camera	Καμάρα	Κισάμου
Caserta / Caserta Alonta		
Canava	Καναβός	Κισάμου
Carva	Καράς	Κισάμου
Chelala	Άνω/Κάτω Κεράλα ; - Κεράλα ;	Κισάμου
Chisand castum	Κίσιμος	Κισάμου
Condorani / Condorani	Κοντοράνη ;	Κισάμου
Covani		
Cumili / Cumili	Κουμπούλι	Κισάμου
Curumata	Παλαιά Ροδάνα ;	Κισάμου
Eleos	Έλιος	Κισάμου
Geydara		
Glosa	Γλόσσα	Κισάμου
Guya / Guya in Scutaria	Σκουταριάνας	Κισάμου
Kasanas*		
Lanna	Λάννα ;	Κισάμου
Eldes		
Lussacha	Λουσαχάς	Κισάμου
Lutra		
Masa	Μάσα	Σελίνου
Mellazgla	Μελιζαουργιάς	Κισάμου
Mascila / Mascila / Apino Mascila /	Μασσίλια ;	Κισάμου
Messaglia / Masoya		
Murmuti		
Neo Chorio	Νέο Χορίο	Κισάμου
Napia / Napigia	Νονίγια	Κισάμου
Palaocastro, Apino / Cala	Παλαιόκαстро, Άνω / Κάτω	Κισάμου
Pandano	Πανέθνος	Κισάμου

Perihena		
Peiriba		
Pirgo	Πέργος	Καδίκου
Platano	Πλάτανος	Καδίκου
Plitibu		
Podurno / Ypodurno	Προδύρνα :	Καδίκου
Peschi		
Platou in Scutellone	[Σκουτελλόνος]	Καδίκου
Scall / Schall	Σάλλος	Σαλόνος
Sclinochazali		
Scutellone	Σκουτελλόνος	Καδίκου
Séoutrigachi	Σεουτροπιγιάς	Καδίκου
Stimball		
Taurantli	Ταυραντίος	Καδίκου
Tifin		
Topala	Τονάλα	Καδίκου
Vrieti ad Platano	Πλάτανος	Καδίκου
Vucode / Vucodea	Βουκοδέας	Καδίκου
Vursat	Βουζάτος	Καδίκου

* Ελ. και τούρμα Άρνας

2. ΤΟΥΡΜΑ ΚΟΥΦΟΥ (CUFFO)

ΧΩΡΙΟ (Ιδός α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acirani / Cauru*	Καρκίος	Κυδωνίας
Casido		
Chilisi Petra*		
Cuffo	Κουφός	Κυδωνίας
Gavenu	Γαβανού	Κυδωνίας
Gatari	Γαρία	Κυδωνίας
Lutracchi*	Λουτράκι	Κυδωνίας
Platani	Πλατανός	Κυδωνίας
Patre		
Vrieti	Βυζός	Κυδωνίας

* Ελ. και τούρμα Ψαρονά

3. ΤΟΥΡΜΑ ΑΡΝΑΣ (ARNA - ARENA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Achladitche	Αχλαδιότσης	Σελήνου
Aidari	Αϊδάρει	Σελήνου
Argastiri	Αργαστήρι Σιόνης	Σελήνου
Asiendilaree	Ασιεντιλές	Σελήνου
Asogires	Ασιγυρίς	Σελήνου
Ayon / Aycho*		
Cacoditche / Cachoditche	Καυδοίτι	Σελήνου
Cacopothameo		
Caleni	Κάλεμος ή Κολομάς	Σελήνου
Caldiera	Καλνιέρνι	Σελήνου
Camaria	Καμάρι (Ραδοβανίου)	Σελήνου
Cambrani	Καμπριανό	Σελήνου
Candano	Κάντανος	Σελήνου
Chetali	Καράλι Σαρομάνος	Σελήνου
Chivoneti / Karaman*		
Chitro / Ritrò	Κίτρος	Σελήνου
Chitroúmistheo	(Κίτρος)	Σελήνου
Kefalo		
Lechi	Λέκκοι	Κοζανίτης
Livadia	Λιβάνη Ραδοβανίου ή Λιβάδα Σιόνης	Σελήνου
Melissurgia*		
Monaco	Μονακόμος	Σελήνου
Occhi, I		
Quattro	Κάβρος Καστανίου	Σελήνου
Radovani	Ραδοβάν	Σελήνου
Saradiza	Σαραδίνα	Σελήνου
Sclavopala	Σκλαβοπαλά	Σελήνου
Sihit		
Simbru	Σιμβρό	Σελήνου
Spagnaci	Σπανιάκος Πάλεοναύρος	Σελήνου
Strati	Στράτι	Σελήνου
Thamaria	Ταμάρια	Σελήνου

* Βλ. και τόπος Κιόπου

4. ΤΟΥΡΜΑ ΨΥΚΡΟΥ (ΨΙΧΗΛΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Armeni / Armani	Αρμένια	Ανατολήν
Armiro		
Calanti / Calanti	Καλαντίον	Ανατολήν
Calaschia		
Cambozia / Cambosia		
Caracit*	Καρόν	Κυβανία
Caridi	Καρόδι	Ανατολήν
Castelo vel Cheteli Petra	Κάστειλος ;	Ανατολήν
Chenna / Gayna	Κέννα	Ανατολήν
Chetala	Κετάλος	Ανατολήν
Chusopol / Chusopol		
Ellipo / Philipp / Phylippu	Φιλίππου	Ανατολήν
Lutrecht vel Milerne*	Λουτρεν	Κυβανία
Machero / Macharu / Machieru	Μακαρέ	Ανατολήν
Masa	Μάσα	Ανατολήν
Mashan	Μαθάν	Ανατολήν
Nippo	Νίππος	Ανατολήν
Peribodis	Περβολήντα Μουσουλ ;	Κυβανία
Pomoni / Pomonia, Oala / Mema	Παμόνια	Ανατολήν
Rosa		
Schinas	Σαρίν ;	Κυβανία
Securita		
Stafina	Σταφινός	Ανατολήν
Vafao	Βαφός	Ανατολήν

* Ελ. και τούρμα Κουρό

5. ΤΟΥΡΜΑ ΚΑΛΑΜΟΝΑΣ (CALAMONA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Castello	Χάσιμλλος	Αντισκοπένου
Curculodi		
Cuma / Curuma	Κουρμός	Αντισκοπένου
Iyimboli	Αργυροπόλιν	Ρεθύμνης
Flechi	Φιλιππί	Αντισκοπένου
Pelima / Palima	Πόλιμα	Αντισκοπένου
Ruzica	Ρουζικα	Ρεθύμνης
Sancus Georgius	Αγ. Γεώργιος	Ρεθύμνης

6. ΤΟΥΡΜΑ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ (ΜΙΛΟΠΟΤΑΜΟ - ΜΙΛΟΠΟΤΑΜΕΝΣΙΣ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Azo	Αζός	Μυλωνοπόλεως
Calandrea	Καλανδρεάς	Μυλωνοπόλεως
Dakimada	Δακίμινος	Μυλωνοπόλεως
Gacpa	Γαρίκος	Μυλωνοπόλεως
Gonle / Gonle in Polia		
Lide in Polia		
Melidoni	Μελιδόν	Μυλωνοπόλεως
Mercuri		
Orthea	Ορθίς	Μυλωνοπόλεως
Pasallia	Πασαλίαν	Μυλωνοπόλεως
Puniri		
Schlepagli	Σουσαννιά	Μυλωνοπόλεως
Veni	Βενί	Μυλωνοπόλεως

7. ΤΟΥΡΜΑ ΑΠΛΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΣΥΒΡΙΤΟΥ (ΑΡΑΝΟ / ΚΑΤΩ ΣΙΒΡΙΤΟ – ΣΙΒΡΙΤΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Amadi	Αμάρι	Αμαρίου
Castellachri*	Καστέλι ;	Αμαρίου
Castello*		
Castellachri*	Χαριόβι	Αμαρίου
Corubes	Κουρούβες	Αμαρίου
Crota / Grot*		
Gara**	Γάρρα	Αμαρίου
Gouet*		
Ierachari**	Γερσαίρι	Αμαρίου
Karamas*	Καραμάς	Αγ. Βασίλειου
Melacrea		
Mentona**	Μέντονας	Αμαρίου
Oriz*	Ορίζ ;	Μυδωνοκόμης
Palas*		
Pleoni		
Soloni**	Ελένης ;	Αμαρίου
Stipiti	Στίφι	Αγ. Βασίλειου
Vain*	Βάινος	Αγ. Βασίλειου

*Cato Stribo

**Agano Stribo

8. ΤΟΥΡΜΑ ΜΙΡΑΒΙΕΛΟΥ (MIRABELLO)

ΧΩΡΙΟ (18ος - 19ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Aragona		
Caiale Novum	Νεόπολι	Μιραμβίου
Chusa		
Conzerleto	Χοζομάρτιος	Μιραμβίου
Cruata	Κροάτος	Μιραμβίου
Dazai		
Fural / Foml	Φουρλή	Μιραμβίου
Gricea	Ερμιό	Μιραμβίου
Kalacil		
Karid	Καρύδι	Μιραμβίου
Lechia	Λεσχίο	Μιραμβίου
Limne / Limba	Λίμνες	Μιραμβίου
Mala	Μάλες	Ιεράπετρας
Mela	Μάλα	Πεδούδας
Mazpanta		
Micoleri	Μεσολέρι	Ιεράπετρας
Mesiochorio		
Milato	Μίλατος	Μιραμβίου
Platipodi	Πλατυπόδι	Μιραμβίου
Psatha	Ψάθι ;	Ιεράπετρας
Scinea		
Simirso	Σίρμισο (Φουρμάς)	Μιραμβίου
Sidnea	Σινιώς	Μιραμβίου
Spinen		
Vergapelo		
Vredent	Βρεντίου	Μιραμβίου

9. ΤΟΥΡΜΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ (GERAPETRA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Agia Paraschi		
Aspitiastri		
Canicami		
Episcopatus Gerapetra	Επισκοπή	Ιεράπετρας
Ieridi	Γιαννίτσα	Ιεράπετρας
Ierapetra / Zierapetra	Ιεράπετρα	Ιεράπετρας
Ystrana	(πρ. Ίστρανους, αράμεση Κρητιά και Ερμό Χερσό), Ίστρα ;	Ιεράπετρας

10. ΤΟΥΡΜΑ ΣΗΤΕΛΑΣ (ΒΙΤΗΛΙΑ)

ΧΩΡΙΟ (14ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Adada	Αιγάδια	Ευθείας
Ambella		
Colvin Pano		
Calindaperi	Αρσινόους (αρχαί) ;	Ευθείας
Campane	Καυένες	Συμείας
Castrovunio		
Colatra		
Oris Cato	Κροά Κάτα	Ευθείας
Dalini	Δάφνις	Ευθείας
Etes	Ενιά	Ευθείας
Gres	Γρος (Άγιος Στέφανος)	Συμείας
Lithice	Λιθίνες	Συμείας
Maronia	Μαρανία	Συμείας
Merse		
Mollara		
Paleopari	Παλινορέα	Συμείας
Pardait	Ποντιάι	Συμείας
Papelon		
Persaperi	Περσινόρι	Ευθείας
Partidie		
Pezau	Πρεσός (αρχαί)	Συμείας
Rucurba	Ρουκόντα	Συμείας
Scopi	Σκοπή	Συμείας
Slachis	Σλαχίς ή Σλαχιά	Ευθείας
Sichan	Σισίνα	Ευθείας
Sotire	Σουτίρα	Ευθείας
Turkoti	Τουρκουτί	Ευθείας
Turhili	Τουρτουλί	Συμείας
Vineil		
Vauvil	Βαββίσι	Συμείας
Xarocampou	Χαρόκαμπος	Ευθείας

11. ΣΥΣΤΗΡΙΟ ΛΙΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Azupedea	Αιτιπιάδες	Μονοφατισίου
Agelantean	Αγελανές (εραπ.)	Μονοφατισίου
Agia Fotia	Αγία Φωτιά ; II Χάρσιος, Άλσι	Μονοφατισίου
Agia / Sancta Hierusalem / Ierusalem	II Αγία Παρρακουά, Καλλιά, Βοντα, Βουνά Θεοδωρί	
Agia Marina	I Ροσσοναρίο, Καίμαντι	Μονοφατισίου
Agia Dhimtri	II Κακοπαλά, Μεσσηχαρίο, Λαυράδα, Αλευριάς	Μονοφατισίου
Agia Mama	II Δαυλίνα	Μονοφατισίου
Agiameli Cato	II Πόργος, Λαυράδα, Cato Karamoti	
Amigialeos	Αμύνθολος	Μονοφατισίου
Amurgelon	Αμουργέλλος	Μονοφατισίου
Andri	Andrius (εραπ.) II Βουκέας, Βαμμουρά, Καίμαντι	Μονοφατισίου
Anogia βλ. Ertina Andia		
Apoani	Αποάνι	Μονοφατισίου
Aponisimo/Poisimo/Poisilemo	Αποσιλήμι	Μονοφατισίου
Arcali	Αραόλι	Μονοφατισίου
Arta	I Ασίγι, Χάρσιος, Σακαράς, Δαυρίτι	
Asprochario	I Schilocharia, Sell	
Asalmo	Ασίγι	Μονοφατισίου
Aia	II Κασοά, Φαράκι	
Avrakotes	II Χάρσιος, Σακαράς, Δαυρίτι	Μονοφατισίου
Cacochorio	Μεταξοδάρι	Μονοφατισίου
Cacopanli	II Αγία Dhimtri, Μεσσηχαρίο, Λαυράδα, Αλευριάς	Μονοφατισίου
Cacu	Κασοά (εραπ. Νεοκλήρι)	Μονοφατισίου
Calmano / Calmanu	I Μοδέας	Μονοφατισίου
Calendi		
Camaras	Καμάρας II Μεταξοδάρι, Αμουργέλλος, Ολίμπια	Μονοφατισίου
Caras	Καρού (εραπ.)	Μονοφατισίου
Christus	I Πόργος, Λαυράδα, Cato Karamoti	Μονοφατισίου
Cimi	II Άνα Άκρα, Εσχήλινα, Sell, Curtano, Απιακότες	
Conumli / Conumli	II Γκίσταρι, παρ. Αραλί, Κοίνο	
Curtano	I Sell, Cimi, Monocharo	
Demedia	Δαυλίνα	Μονοφατισίου
Demeti	Δαυρίτι	Μονοφατισίου
Dorakio / Doraki	Δαυρίτι	Μονοφατισίου

Elia	 Χάρωνας	Μονοφατοίου
Erina Azola / Rinzola / Azola / Azogla	Αρμανίγεια	Μονοφατοίου
Erolzani	Ρονζόν	Μονοφατοίου
Paradu	 Αδα, Κασοδ	
Finica	 Αγία Fotini, Azio	Μονοφατοίου
Giposa	 Προτόρας, Karamoti, ποτ. Ανατοδόρας	Μονοφατοίου
Gietame / Cietame	 Μπαζουάρα, Αρουργίλλης, Αποσχήμα, Τερφά, Αρμανίγεια, Μετασσι, Casetta Κοπραστή (αρμ.) Βορδός	Μονοφατοίου
Isoprastum / Isopratio / Caprasio / Ycaprasio		
Karamoti / Karamoto / Karamoti Cato	 Αγαλόντας, Δομίσια	Μονοφατοίου
Kerathes	Καρατί στις Σιάβες Macri Livadi	Μονοφατοίου
Kidrea	Αλεντιάς	Μονοφατοίου
Ligordios	Λιγόρτινος	Μονοφατοίου
Lochridi	Λοκρίδα (αρμ.) Pastella	Μονοφατοίου
Macri Livadi / Mavro Livadi	 Kerathes, Αρμανίγεια, Μπαζουάρα, Αρουργίλλης	Μονοφατοίου
Made	Μαδός	Μονοφατοίου
Marmela / Marmelo / Marmaches	 Ασάμ	Μονοφατοίου
Mavromitro		
Metasari	 Αρμανίγεια, Τερφά	Μονοφατοίου
Misochorion	 Cato Pastella, ποτ. Ανατοδόρας, Risa, Λοκρίδα	Μονοφατοίου
Monochoro	 Β. του κ. Ασάμ	Μονοφατοίου
Murnea	Μαργινά	Μονοφατοίου
Nisadio / Nisadi	 Τερφά, Μετασσι, Parachamnos	
Paleo Gietame	 Πυρόβη, Αποσχήμα, Ανάγειν	
Parithamnos	Παρόθαμνα Τερφά (παρεσκή)	
Paratiti	Παρόνυφοι	Μονοφατοίου
Pastella Epemio / Cato	Το κελίτι ο Ανατοδόρας, Cato Karamoti, Λοκρίδα, Misochorion, Risa	Μονοφατοίου
Penesiti	Αγ. Γεδάρμος Επενασίτην	Μονοφατοίου
Pinehi / Pini / Parasio	Πυρόβη	Μονοφατοίου
Pigo	Πίργος	Μονοφατοίου
Plinca	 Τερφά, Αποσχήμα, Αικουδός, Λιγόρτινος	Μονοφατοίου
Plihi	 Cini	
Pretoria	Προτόρια	Μονοφατοίου
Prinea	Πρινός	Μονοφατοίου
Protoperia	 ποτ. Αίγιαν	
Risa casaleto	 Pastella, Λοκρίδα, ποτ. Ανατοδόρας	Μονοφατοίου
Rusocario / Rusochorio	 Αγία Μαρίνα, Caltanisi	

Rave	Προτόρρα, Αισόβα	Μονοφαστίου
Sanctus Iohannes Chareso	Χάροκος	Μονοφαστίου
Sanctus Mercurius		
Sclavochorio	"Ασφάδες Ραντα και Σελανόχια"	Μονοφαστίου
	Βελούδα, Προτόρρα, Λαγόρυνος	
Sentini Silea	Παρόνυμο	Μονοφαστίου
Sell	Caltica, Climi	Μονοφαστίου
Souara / Zouara	Σουαρός	Μονοφαστίου
Stael	Προτόρρα, Σουαρός	Μονοφαστίου
Synida / Sirl monts, Alto et Basso*		
Tefeli / Tufelio / Tufelli	Ταφίλι	Μονοφαστίου
Tirania		
Vachianos	Βασιάκος	Μονοφαστίου
Vari	! Λαγόρυνος, Αισαπίδες	Μονοφαστίου
Vetuli	Βελούδα	Μονοφαστίου
Varea	Βοράς	Μονοφαστίου
Xaricoua	Χαρίκος (αραβ.) Χαυόβι, Παρβίλι	Μονοφαστίου

* Βλ. και αβάρια Αγίου Παύλου

12. ΣΕΣΤΕΡΙΟ SANTA CROCE

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acconia		
Agroleo		
Agia Glyceria	Γκρεγορία :	Πυργαίοσσας
Agia Marina	Αγία Μαρίνα	Μαλεβασίου
Agiosora	Άγιος Δάμα	Καινοόργου
Agriates		
Andalocri	Αντισούρι	Καινοόργου
Anti Pano	Αντίμας Πάνα	Μαλεβασίου
Axenidi	Αξένια	Μονοφαυτοίου
Bambachera / Pambachera / Pampachera	Β Παύλας, Κουσιές	Καινοόργου
Caleste	Καλέστα	Μαλεβασίου
Curia	Κουριάς	Μαλεβασίου
Casaleri		
Catide	Κατάρδια :	Πυργαίοσσας
Cameri	Καμάρια	Μαλεβασίου
Camerachi	Καμωράδια	Μαλεβασίου
Carli		
Carnia		
Chiru / Ichiri / Ichi		
Chirruas	Καρρούσια	Καινοόργου
Chusani	Κουσιές	Καινοόργου
Cicula		
Cocilia	Ι Βαμβάχια	
Cruspa		
Cumicora	Κρουσιόνας	Μαλεβασίου
Custa	Κούστας	Καινοόργου
Delese / Telsa	Τέλεσσας	Μαλεβασίου
Drie		
Droial	Δρόσια	Καινοόργου
Falandra	Φαλάντρα (μονή)	Πυργαίοσσας
Figatiti		
Gelan	Γαλά	Καινοόργου
Gambes		
Georgi	Γέργια	Καινοόργου
Gie		
Gunguliti	Βλ. Vunuliti :	
Gumerali		

Keri	Κερικοδοτα	Μαλεβάζιον
Keremati	Κέρματι Μαρόλο	Μαλεβάζιον
Kerasia Megala	Τυμαδίου ;	Παργαλέσσας
Kimbedi	Κιμαρίστη	Τιμάνους
Kipacel	Κιπασι	Παργαλέσσας
Kisi	Κισί (αρεσι)	Καννοόργκου
Kitea	II Μονάκαρα, Κασσις	
Limeze / Limze	Αλκιδουά	Καννοόργκου
Lifhine		
Livari	Λιλουμάρ ;	Καννοόργκου
Luzne	Λουζνάρη	Μαλεβάζιον
Lutrach	Μάλαρες	Καννοόργκου
Macre	Μακρατόρι	Παργαλέσσας
Megacheri	Μάκραλο	Παργαλέσσας
Metela		
Maurini Apero / Cato		
Mavromati		
Malica		
Misai	Μέισον	Βιάννου
Michu		
Miriga		
Mitropoli	Μιτροπόλη	Καννοόργκου
Monacharo	Μονάκαρα	Καννοόργκου
Morant	Μοράν	Καννοόργκου
Nasi	Νασσι (αρεσι)	Καννοόργκου
Nisi / Nid	Νισον	Μαλεβάζιον
Nisalo		
Nixos		
Panagia	Παναγία	Καννοόργκου
Panazo Cato / Pano	Παναζός Κάτο / Πάνο	Καννοόργκου
Paria		
Paradisi		
Pandemodi	Πανταπόδι	Μαλεβάζιον
Papa Colosakia		
Petrea		
Pigu	Πιργού	Μαλεβάζιον
Pion	Πιόρα	Καννοόργκου
Pluti	Πιουσι	Καννοόργκου
Podolefchia Cato		
Polamisa		
Pomena	Απομαρμό	Καννοόργκου
Potamiti	Ποταμίτις	Παργαλέσσας
Prinea	Πρινός	Μαλεβάζιον

Propell		
Psellida		
Rapti	Ράπτης	Καναόργκου
Rila	Ρουράς ;	Καναόργκου
Rumlochori		
S. Georgius Conderato		
S. Georgius Condro		
S. Georgius Francorum Castr.		
Nost		
S. Georgius Saranda		
S. Georgius Vichia		
S. Pantaleo	μονή Αγ. Πανταλεώνος, Φόβιζε;	Μαλεβασίου
S. Ptas		
Sara de Iergari	[Γέρρα ;]	Καναόργκου
Schitus	Σανός	Μονοφαυαίου
Scrumula	Σκουρμούλα	Καναόργκου
Sema		
Sive	Σίβος	Μαλεβασίου, Πιργυλάσσας
Socorum Sancti Meriti		
Suori		
Tiliso / Delasa	Τίλιος	Μαλεβασίου
Tripta	Τρίπτα	Καναόργκου
Vami		
Voudala		
Volema		
Vetuli	Βελούλι	Μονοφαυαίου
Vicho	Βίκο (εργα.)	Καναόργκου
Viani		
Vitia		
Vori	Βόρι	Πιργυλάσσας
Vreli	Βρέλι	Καναόργκου
Vuvvulli / Vuvvulli	Βουβυλλίος	Καναόργκου

13. ΕΞΩΤΕΡΙΟ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Alea	Αλαι	Πεδύδος
Aleli	Αβελί	Πεδύδος
Anadu	Κανονόγιο Χαρμό	Πεδύδος
Cheturgio Chorio		
Condit		
Condrolea		
Crisocoleas	Χερσίνοιας	Πεδύδος
Damila		
Gallia	Γαλλία	Πεδύδος
Lachenta / la Chanis ;		
Larmila / l'Armila ;		
Mantilani		
Mithari		
Mucho	Μουχός	Πεδύδος
Oaida	Ωιδός	Πεδύδος
Pidolea	Πισιδόλη	Πεδύδος
Polygidiari	Πολυγιδιάρι	Πεδύδος
Samba	Σαμπός	Πεδύδος
Solani	Σολάνα	Πεδύδος
Solevachorio	Σολοβεραχόρι	Πεδύδος
Stravotina	Καλό Χαρμό	Πεδύδος
Sufionari		
Tarni		
Tasin	Αϊτόνα	Πεδύδος
Tartaro	Καρταρός	Πεδύδος
Thani		
Thia		
Vasilico		
Vedite, Cato / Mayo, Catovalia	Βόδιον	Πεδύδος
Vrachioniti		

14. ΞΕΣΤΕΡΙΟ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

ΧΩΡΙΟ (18ος-14ος αι.)	ΣΥΓΓΕΜΕΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Agia Paraschi Parva	Αγία Παρασκευή	Πεδιάδος
Agio Vasili	Άγιος Βασίλειος	Πεδιάδος
Akroedhis		
Apali / Apsali	Capena	
Arctine, Cato / Pano	Αρκίνες, Κάτο / Πάνω	Ταμένους
Ashtasi Asion	Αστροκαϊ Ασίνω	Πεδιάδος
Auli	Αυλή	Πεδιάδος
Calvia	Καλιβία	Μονοφαρσίου
Calofati	Καλοφάτι, κρείμα προς Χανδρού Carcaloti	
Calorno	Γαρίνα	
Castri / Karani / Chasani	Carikadhi, Εκούλαός (Καλλήνου)	Πεδιάδος
Caraveld	Καραβόδος ;	Πεδιάδος
Carcaloti	Calofati	
Carikadhi / Karikadhi / Cortidhi	Παρακαϊός, Καλλιά, Μελήνας	Πεδιάδος
Castri	Καστίνος	Πεδιάδος
Catalagari	Καταλαγάρη	Πεδιάδος
Chondrolas		
Chorus		
Chumari / Gomari, Cato / Pano	Χουμάρι	Μονοφαρσίου
Coma	Κάμες Κουμάριον	Πεδιάδος
Comena	Κουμάρι	Πεδιάδος
Crossano	τοπωνύμιο μεταξύ Αγ. Εμμανήλ και Βουκουρού (Λακωνιάς) Ruma, Macrubeni	
Cudizi / Chudizi	Κουδέτσι	Πεδιάδος
Drapeti	Δραπέτα Γαρίνας	Μονοφαρσίου
Embero / Imbero	Έμπερος	Πεδιάδος
Ercani		
Evrakli / Avriaki		
Filippo	Φίλιππος	Μονοφαρσίου
Filioti	Φίλιππο	Πεδιάδος
Gedurlani / Gaidurlanis	Ζαγουράνισ ; Καταλαγάρη, Πασά, Κουμάρι, Αρκίνες	Πεδιάδος
Gelata	Γελιάς	Πεδιάδος
Garia	Γαρία	Μονοφαρσίου
Giri		
Irodromos		

Ira	Νάρα (αραβ.); Πάργος, Κιρανίσο	Πεδιάδος
Kazucel	Καυονούλι Γορίνας	Μονοραπτοίου
Kella / Kila / Chila, Pano / Cato	Κελιά	Πεδιάδος
Kazania	Καλήιά, Κάρι, Πιζά, Κουνέβι	Πεδιάδος
Kirontal / Kirontso	Ira	
Lagina		
Lutrad	Λουτράς ;	Εσόννο
Machos		
Maddaro / Maddaro	Χουμέρα	
Macrolivad	Cressomo, Ruma	
Marieno	Αγοριονό	Πεδιάδος
Mathea	Μαθιά	Πεδιάδος
Mavrolandina	Κονιά στους Κουνέβους	Τυμένους/Πεδιάδος
Mavrouli		
Melosa, Mice / Megale / Grande	Μελέσος, Μικρό/ Μεγάλος	Πεδιάδος
Mirio		
Moctagitta		
Nal		
Pagle	Mavrolandina	Τυμένους/Πεδιάδος
Pandea Pano / Cato	Μπαβιά	Μονοραπτοίου
Parachi, Magna / Parva	Αγία Παρασκευή	Πεδιάδος
Parthira / Partora	Πάρπια	Μονοραπτοίου
Pefko	Πέσκο	Εσόννο
Pendicari	Σανός	
Pasta / Pesen	Πιζά	Πεδιάδος
Pirgo	Ira	
Piamenu		
Prino	Πρινός ;	Μονοραπτοίου
Pavlorada		
Picropula / Sumopula / Suzma Polle	Ψιμοπουλά	Πεδιάδος
Pizani / Pizoni / Pizoni	Πιζονά (αραβ.) Καλήιά, Αγ. Παρασκευή	Πεδιάδος
Rama / Rauma	Πιπιρίδες, Αράδες και Κουνέβι	Τυμένους/Πεδιάδος
Rizo Castro		
Rume	Cressomo, Macrolivad	
Sanduri	Σαυήλως, Αγ. Βασίλειος, Μελέσος και Χουδέτσι	Πεδιάδος
Solara	Κουνέβι και Ασπρακιά	Πεδιάδος
Serid / Sergi		
Sclavo Vesli		
Scutalia		

Sichu	Σουχούος (Κυλλήνως)	Πεδιάς
Slamo / Xlamo / Odfino	Σλάμος	Ταμένους
Slinea	Σελινός	Μονομασίου
Spackies Arano	Πακσίτας Αράνο	Ταμένους
Stam	Σταμνός	Πεδιάς
Synke Aho/Easno Moris *		
Taleno / Taglino		
Tarpeschi	Τραπεζίνα (αρχα.)	Πεδιάς
Tarpelino	Θραπυρό	Πεδιάς
Tiptil	Μπισιά	
Varvaci	Βάρβαροι (σημ. Αρκαγγέλιος) Κουνάβος, Καλλιά, Κάμα, Πισιά	Πεδιάς
Vila Vulgare		
Vori	Βόρι	Πεδιάς
Zangarida	Τραπεζορία Αγ. Σάββα ;	Ταμένους

* ΕΑ. και σελήνας Αγίων Αποστόλων

15. ΣΕΒΤΕΡΙΟ DORSODURO

ΚΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Partheni	Παρθένι	Μονοφατσίου
Kerathia		
Pulla	Πούλα (αργ.)	Τημέριους
Corthidi	Χορθίδιος (αργ.) II Μεσσηνίου, Δαρβίνας	Μονοφατσίου
Pastela		
Trifora		

16. ΣΕΒΤΕΡΙΟ CASTELLO

ΚΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acres	Άκρια Άκρια - Εόλιο	Μονοφατσίου
Agios Thomas	Άγιος Θωμάς	Μονοφατσίου
Calendina		
Chilo / to Chila		
Colera	Εόλινα	Μονοφατσίου
Gargala	Γκαργάλας	Κανδαρίνου
Mercuri		
Messochetala	II Σουαρός	
Paramuzi		
Vorata sive Magericari	Βορίτα	Κανδαρίνου
Vute / Agios Georgius de Vute	Βούτας	Μαλεφιάτου
Yni	Ίνι	Μονοφατσίου

17. Αντιστοικία των κατασκευών με τις τούρμες και τα οχυρώματα

ΚΑΣΤΕΛΛΑΝΙΑ	ΤΟΥΡΜΑ / ΣΕΣΤΕΡΙΟ
Κασόμου	Κασόμου
Σελήνου	Άρτος
Βίλαρνα / Αποκορώνου	Ψευροῦ
Βονόρατο	Καλαμίνος
Απόνη Συβρίτου	Απόνη Συβρίτου
Κόνη Συβρίτου	Κόνη Συβρίτου
Μυλωνοτόμου	Μυλωνοτόμου
	Ραθύμου
Μαραμάνθου	Μαραμάνθου
Ιερώνιστος	Ιερώνιστος
Ερμιόλος / Μοσφόρις	Ερμιόλος
Μελιδίνο	οχυρώμα Santa Croce
Ταμείους	οχυρώμα Dorsoduro
Παλιόδοξ	οχυρώμα Αγ. Μάρκου
Ποργιάκουσος / Πριότινα	οχυρώμα Santa Croce
Βονάδο	οχυρώμα Αγ. Αναστάσιου
Castrium Novum	οχυρώμα Castello
Belvedere	οχυρώμα Αγ. Παύλου ; / Belvedere

**18. Αντιστοίχια μεροσιών και πόλεων του εγγράφου των αρχαίων σεξτερίων (1212)
με τις πόλεις και τις σεξτερίες**

ΚΑΣΤΡΑ / ΠΕΡΙΟΧΕΣ (1212)	ΤΟΥΡΜΑ / ΣΕΞΤΕΡΙΟ
Επύδα	Επύδα
Ιερώνευρα	Ιερώνευρος
Μαραμάρια	Μαραμάρου
Λαοίδη	Διοίκηση Χάνδριας
κάστρο Belvedere	σεξτερία Αγ. Παύλου ; / Belvedere
Παχιάδα	σεξτερία Αγ. Μάρκου
Πασιμόναβα	σεξτερία Domoduro
κάστρο Bonifacio	σεξτερία Αγ. Αναστασίας
κάστρο Κανιόβριο / Castrum Novum	σεξτερία Castello
Πυργήλασσα / Μεσσή	σεξτερία Santa Croce
Μυλωνάτομος	Μυλωνάτομος
Άριο	
Ανώνιο Σόβριτος	Ανώνιο Σόβριτου
Κάτω Σόβριτος	Κάτω Σόβριτου
Καλαμμένα	Καλαμμένας
Ψαρά	Ψαράς
Κουφός	Κουφός
Άρνα	Άρνας
Χίσιμος	Χίσιμος
Χανιά	

19. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΩΡΙΩΝ

ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ	ΤΟΥΡΜΑ / ΞΕΣΤΕΡΙΟ
Abandira			Κισίου
Acaranu / Caranu	Καρόνος	Κυβανίας	Κουρού
Achilistiache	Αχιλοδελίας	Σελήνου	Άρνας
Acidia	Αχιόδια	Σπυλείας	Σπυλείας
Azaronas			Santa Croce
Azrea	Άρρεν Άννα - Κάτω	Μονοφασιού	Castello
Azuparion	Αζουπόριος	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Agroleo			Santa Croce
Agalanthion	Αγαλάντης (εραπ.)	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Agia / Sancta Hierusalem / Ierusalem	Αγία Παρνασσού, Καλλιά, Voria, βουνό Theodor		Αγ. Αποστόλων
Agia Fotini	Αγία Φωτιάς Χόροας, Arto	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Agia Gligoria	Τριγυρία :	Παργαμίσσας	Santa Croce
Agia Marina	Ruzocorio, Colimeni	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Agia Marina	Αγία Μαρίνα	Μελιβασιού	Santa Croce
Agia Paraschi Parva	Αγία Παρασκευή	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Agidaca	Άγιος Δάκας	Καναύργου	Santa Croce
Agio Dimitri	Casoceni, Mucatharia, Λουκίδα, Αλεντράς	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Agio Maria	Δουλόνα	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Agio Vasili	Άγιος Βασίλειος	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Agios Thomas	Άγιος Θεωμός	Μονοφασιού	Castello
Agiamati Cato	Πύργος, Λουκίδα, Cato Naramoti		Αγ. Αποστόλων
Agrilee			Santa Croce
Agus Paraschi			Iordnestros
Aidoni	Αϊδωνιά	Σελήνου	Άρνας
Alea			Αγ. Μάρκου
Aleachi			Αγ. Παύλου
Amari	Αμάρι	Αμαρίου	Σοβρίτου
Amelia			Σπυλείας
Amigdelos	Αμυγδαλέας	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Amirgion	Αμιργιόνας	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Anagorea			Μπαρμινίου
Andikoni	Αντισκίρι	Καναύργου	Santa Croce
Andri / L'Andri	Andrus (εραπ.) Βασίλειος, Varmora, Colimeni	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Anemolea			Κισίου

Ανογία βλ. Ερίμα Ανοία			Αγ. Αποστόλων
Απαφι / Απεσι	Canaro		Αγ. Παύλου
Αποσιν	Αποσιν	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Αποσινάρι / Ποσιν / Ποσινάρι	Αποσινάρι	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Αποσιν	Αποσιν	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Αρκενι, Κατο / Παν	Αρκενι, Κάτα / Πάνω	Ταμίνους	Αγ. Παύλου
Αργασι	Αργασι	Σαλίνου	Άρνας
Αρτο	Αρτο, Χάρακας, Σαρκας, Δαρίας		Αγ. Αποστόλων
Αρμενι / Αρμεν	Αρμενι	Αποκαρτίου	Ψαρο
Αρμενοκαμπο			Κατόμου
Αρμενοκαριο	Αρμενοκαρι	Κατόμου	Κατόμου
Αρμενο			Ψαρο
Αρμε	Αρμ ;	Σαλίνου	Κατόμου
Αρμενίαν	Αρμενίαν	Σαλίνου	Άρνας
Αρμ Παν	Αρμ Πάνω	Μαρεζίου	Santa Croce
Αρμ	Αρμ	Παύλου	Αγ. Μάρκου
Αρμεν	Αρμεν	Σαλίνου	Άρνας
Αρμεν	Αρμεν	Κατόμου	Κατόμου
Αρμενοκαριο	Schlachario, Sell		Αγ. Αποστόλων
Αρμενίαν			Ιερόπετρος
Αρμενι Αρμε	Αρμενι Αρμε	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Αρμ Παν	Αρμ Πάνω	Παύλου	Αγ. Παύλου
Αρμ	Αρμ	Κατόμου	Κατόμου
Αρμ	Αρμ		Αγ. Αποστόλων
Αρμ	Αρμ	Παύλου	Αγ. Παύλου
Αρμ	Αρμ	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Αρμ	Αρμ	Παύλου	Αγ. Μάρκου
Αρμ	Αρμ	Μονοφυατίου	Santa Croce
Αρμ	Αρμ	Μονοφυατίου	Μυλωνομάρι
Αρμ / Αρμ			Κατόμου / Άρνας
Βαλνιάν / Βαλνιάν	Κατόμου, Κατόμου	Κατόμου	Santa Croce
Βαλνιάν			Santa Croce
Βαλνιάν	Βαλνιάν	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Βαλνιάν / Βαλνιάν	Βαλνιάν	Σαλίνου	Άρνας
Βαλνιάν			Ιερόπετρος
Βαλνιάν	Αγιο Δημήτρι, Μωσχοκαρι, Αρκενι, Αρμεν	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Βαλνιάν			Άρνας
Βαλνιάν	Κατόμου (σπ. Νεοκαρι)	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων
Βαλνιάν / Βαλνιάν	Μορτί	Μονοφυατίου	Αγ. Αποστόλων

Calami	Καλάμι	Καόμυ	Καόμυ
Calami	Καλάμος ή Καλαμάς	Σαήνου	Άρνας
Calami			Αγ. Αποστόλου
Calamici / Calamiti	Καλαμίτσι	Αποκορώνου	Ψαρού
Calandrea	Καλανδριέ	Μυλωνοτόμου	Μυλωνοτόμου
Calathene / Calatheneae	Καλάθενας	Καόμυ	Καόμυ
Caldera	Καλήδρα ;	Σαήνου	Άρνας
Calentina			Castello
Calisto	Καλίστα	Μαλεβιζίου	Santa Croce
Calidia	Καλίδια ;	Παργαμάσσας	Santa Croce
Caliva	Καλίδια	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Caliva Pano			Σταίας
Calociapani	Αραυίνους (αραπ.) ;	Σταίας	Σταίας
Calofati	Καλόφατα, αραπικά προς Καλφιά II Calanoti		Αγ. Παύλου
Calono	II Γαβία		Αγ. Παύλου
Calotichia			Ψαρού
Camaia	Καμάρι	Καόμυ	Καόμυ
Camaia	Καμάρις II Μεταβουάρι, Αμουργέλης, Cisterna	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλου
Camarì	Καμάρι	Μαλεβιζίου	Santa Croce
Camaris	Καμάρις (Ροδόβανιου)	Σαήνου	Άρνας
Cambena	Καμπανός	Σαήνου	Άρνας
Cambetta / Cambetha			Ψαρού
Camenta / Ceymana			Καόμυ
Alorta			
Camerachi	Καμαράς	Μαλεβιζίου	Santa Croce
Ceseo	Καναβός	Καόμυ	Καόμυ
Candeno	Κάναντος	Σαήνου	Άρνας
Cascone	Καόνες	Σταίας	Σταίας
Cari			Santa Croce
Cari / Karin / Charin	II Caridachi, Σαυήλους (Καλδονί)	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Cariu	Καράνου	Καβανίος	Ψαρού
Carevati	Καρυβάδας ;	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Carcotoli	II Calofati		Αγ. Παύλου
Carea	Καρίς	Καόμυ	Καόμυ
Carea	Καράς (αραπ.)	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλου
Cardachi / Karidachi / Cockfield	II Παπακωστής, Καλιδά, Μελέους	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Cardachi	Καρδίου ;	Αραπία	Σαβότσο
Cari / Cardichi	Καράς	Αποκορώνου	Ψαρού
Caria			Santa Croce

Castel Nuovo	Νεόπολη	Μπαρμινίου	Μπαρμινίου
Castel	Καστός	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Castello	Κάστειλος	Αποκαρμένου	Καλαμώνας
Castello			Συβρίτου
Castello			Κουρά
Castello vai Chiliti Petra	Κάστειλος :	Αποκαρμένου	Ψαρά
Castrovulite			Σπείας
Catalagati	Καταλαγιά	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Channa / Gagna	Κάνος	Αποκαρμένου	Ψαρά
Chetelo	ΑναΚάτο Καράη ; - Καράη ;	Καόμου	Καόμου
Chetela	Καράης	Αποκαρμένου	Ψαρά
Chetel	Καράη Σαραντίνος	Σέλλου	Άρνας
Chirurgio Chorio	Κανούργιο Χορό	Πεδιάς	Αγ. Μάρκου
Cheramea / Keramea			Άρνας
Chila / tu Chila			Castello
Chiliti Petra			Κουρά
Chinu / Ichini / Ictri			Santa Croce
Chirmuati	Κίρμος	Κανούργιου	Santa Croce
Chisera / castrum	Κίσορος	Καόμου	Καόμου
Chitro / Kithro	Κίτρος	Σέλλου	Άρνας
Chitroumilitana	[Κίτρος ;]	Σέλλου	Άρνας
Chondrolea			Αγ. Παύλου
Chorus			Αγ. Παύλου
Christus	Πόργος, Ασπίδα, Cato Κανουάτι	Μοναφαταίου	Αγ. Αναστάσιου
Chumari / Gornari, Cato / Pato	Χουμάρι	Μοναφαταίου	Αγ. Παύλου
Chusse	Κουσίς	Κανούργιου	Santa Croce
Cicela			Santa Croce
Climi	Άνω Άσπας, Σαχόνα, Σελί, Curtano, Ανεστόλια		Αγ. Αναστάσιου
Cilura			Μπαρμινίου
Codifa	Becabedheria		Santa Croce
Colena	Κόλου	Μοναφαταίου	Castello
Colatra			Σπείας
Coma	Κόμας Κανούβας	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Comariaco	Κουμαρίκος	Μπαρμινίου	Μπαρμινίου
Comera	Κανούβας	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Condairni / Condairni	Κανταρί :	Κυδωνίας	Καόμου
Conchri			Αγ. Μάρκου
Condrolea			Αγ. Μάρκου
Conum / Conum	Gisterna, not. Απάι, Colao		Αγ. Αναστάσιου
Conlechi	Χαράδα	Αυαλού	Συβρίτου

Canfield	Χανφίλντ (ερσν.) Μεταξανάρι, Δαρύναο	Μονογαργίου	Donsodaro
Canitia	Κουράνης	Αμαρίου	Συβρίτου
Canuni			Κισόμου
Cris Cato	Κριού Κίτσο	Στατός	Στατός
Crisconiso	Χανφόνιστος	Παδάδας	Αγ. Μάρκου
Crossimo	κρηενίμο μεταξύ Αγ. Σαυλής και Βουκουρεφά (Ασπενάδα) Ruma, Macrolivadi		Αγ. Παύλου
Crota / Crota			Συβρίτου
Cruspe			Santa Croce
Cruscapoli / Chruscapoli			Ψαυρά
Cruata	Κροάτος	Μιχαμηλίου	Μιχαμηλίου
Cudied / Chuded	Χουδέτσι	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Cufio	Κουφός	Κυβανίος	Κουφός
Cumuli / Comuli	Κουκούλι	Κισόμου	Κισόμου
Cuncarioti			Καλαμένιος
Curles	Κορρές	Μαλαβελίου	Santa Croce
Curna / Curuna	Κουρνός	Αποστολίου	Καλαμένιος
Curumala	Ποιάσι Ραζματι ;	Κισόμου	Κισόμου
Curione	Κρουσίνας	Μαλαβελίου	Santa Croce
Cutiano	Σαί, Οκιά, Monochoro		Αγ. Αποστόλων
Curte	Κούρτες	Κανυόργου	Santa Croce
Defni	Δάφνη	Στατός	Στατός
Demesta	Δαρύναο	Μονογαργίου	Αγ. Αποστόλων
Defthmede	Δαφνέδες	Μυλοποτάμιου	Μυλοποτάμιου
Delase / Tiliso	Τίλιος	Μαλαβελίου	Santa Croce
Demati	Δαμά	Μονογαργίου	Αγ. Αποστόλων
Dionila			Αγ. Μάρκου
Donsido / Donsid	Δαρύνα	Μονογαργίου	Αγ. Αποστόλων
Drapeti	Δραπέτα Γορίνης	Μονογαργίου	Αγ. Παύλου
Dread			Μιχαμηλίου
Dria			Santa Croce
Drosi	Δρόσι	Κανυόργου	Santa Croce
Eleos	Έλος	Κισόμου	Κισόμου
Elos	Χόροκος	Μονογαργίου	Αγ. Αποστόλων
Embero / Imbero	Έμπορος	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Episcopatus Gaspette	Επισκοπή	Ιεράκιτης	Ιεράκιτης
Etina Andia / Remancia / Andia / Anogia	Αρμενίγια	Μονογαργίου	Αγ. Αποστόλων
Erolast	Ροζάσι	Μονογαργίου	Αγ. Αποστόλων
Eorid			Αγ. Παύλου
Elyt	Έντ	Στατός	Στατός

Evreald / Avreald	Φαλάντρα (μονή)	Πατριάρχης	Αγ. Παύλου
Falandra	Αία, Κονιά		Santa Croce
Ferachu			Αγ. Αναστάσιου
Figallt			Santa Croce
Filachi	Φιλακί	Ανατολήν	Καλαμάρας
Filppo	Φίλππος	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Filpu / Philppu	Φίλππου	Ανατολήν	Ψωρά
/Phylppu			
Filata	Φίλτα	Παύλος	Αγ. Παύλου
Filica	I Agia Fotini, Arto	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου
Furà / Fornl	Φουρά	Μαραμάρου	Μαραμάρου
Gadurani / Gagdurani	Ζαγουράνι ; Καυδογάρ, Πιάδ, Κονιάς, Αρσίνος	Παύλος	Αγ. Παύλου
Gakta	Γακάτς	Παύλος	Αγ. Παύλου
Gakia	Γακά	Καυδογάρ	Santa Croce
Gakia	Γακά	Παύλος	Αγ. Μάρκου
Gambes			Santa Croce
Gangale	Γαγγαλός	Καυδογάρ	Castello
Garpa	Γάρπα	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Gavenu	Γαβανού	Κυδωνίας	Κουρά
Gaydara			Καδύμ
Gena	Γέννα	Αμαρίου	Συβρίτου
Genzi	Γεζόν	Κυδωνίας	Κουρά
Gargari	Γέργερι	Κονοδύμ	Santa Croce
Gia			Santa Croce
Gipses	Γραβίρα, Κεκατοί, κατ. Ανατολήν	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου
Ganti			Αγ. Παύλου
Giatma / Giatma	Μεταξογάρ, Αμαργέλλης, Ακουλέμ, Τσιόβ, Αρμινέγια, Μετασάρ, Καρπία	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου
Giosa	Γιάισα	Καδύμ	Καδύμ
Genta / Genta in Palla			Μυλωνοκάμ
Grea	Γρας (Άγιος Στέφανος)	Σπυρίδης	Σπυρίδης
Grices	Γριτό	Μαραμάρου	Μαραμάρου
Gurgullt	Βλ. Vurullt ;		Santa Croce
Gumaria			Santa Croce
Gura			Συβρίτου
Gura / Gura in Scutellara	Σκουτάρια	Καδύμ	Καδύμ
Ienid	Γιαννίτι	Ιερώνιστος	Ιερώνιστος
Icoprestum / Icopresto / Copresto / Yocprestu	Κοκπουτά (ερατ.) Βοριάς	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου

Isarobani	Γεραρόρι	Αρχαίο	Συβορίου
Isaropetra / Zisaropetra	Ιερόκωπο	Ιερόκωπος	Ιερόκωπος
Isodromos			Αγ. Παύλου
Iro	Νόρι (ισπαν.); Γόργος	Γεβίδος	Αγ. Παύλου
Irtinboili	Κιρκίκο		
Kacucali	Αργυρούκωδη	Ρεβόλινος	Καθαρόντας
Kaleriti	Καυκώδη Γορίκος	Μουραμπίου	Αγ. Παύλου
Kariki		Μαραμπίου	Μαραμπίου
Kefele	Κερόδα		Άρνας
Kela / Kila / Chila	Καλήδα	Πεβίδος	Αγ. Παύλου
Pazo / Coko			
Kani			Santa Croce
Keramen			Κοόμου
Karamoti / Karamoti /	Αγιάδιντας, Δαμάντα	Μονομαρτίου	Αγ. Αναστόλου
Karamoti Coko			
Keremusi	Κεραμύτοι	Μολιβδαίου	Santa Croce
Kerasia	I Καλήδα, Κόλη, Πιάζα	Πεβίδος	Αγ. Παύλου
	Κουούβα		
Kerasia Megala	Κεράσια Μεγάλα	Μολιβδαίου	Santa Croce
Kerethan	Καρανι στις Σούβες; Macri	Μονομαρτίου	Αγ. Αναστόλου /
	Livadi		Doroduro
Kiklos	Ακοντιρός	Μουραμπίου	Αγ. Αναστόλου
Kiribachi	Τυμάλι;	Παργαμπίου	Santa Croce
Kiperisi	Κινορίσι	Ταμίσκος	Santa Croce
Kirunai / Kironisa	Isr		Αγ. Παύλου
Kisaj	Κισασι	Παργαμπίου	Santa Croce
Kitas	Κιτά (ισπαν.)	Καννάργους	Santa Croce
Lachania / la Chania;			Αγ. Μάρκου
Lachi	Λάχια	Κοβενίας	Άρνας
Lackle	Λακσίδα	Μαραμπίου	Μαραμπίου
Lagitha			Αγ. Παύλου
Lamnia	Λάμνη;	Κοόμου	Κοόμου
Lamilla / fAmilla;			Αγ. Μάρκου
Lide in Polia			Μυλωνοτόμου
Lidon			Καόρου
Ligordine	Λιγόρτινος	Μονομαρτίου	Αγ. Αναστόλου
Lirana / Lirna	Μονόκωπο, Κουός		Santa Croce
Lirna / Lirina	Λίρνας	Μαραμπίου	Μαραμπίου
Lithina	Λέθινος	Συβός	Συβός
Lithina	Αιθιωνή	Καννάργους	Santa Croce
Livacha	Λιβόδα Ροδωφινίου ή Λιβιάδας	Σελήσου	Άρνας
	Σελήνος		

Liveri	Λουρέλι (spem.) IPustella	Μονοφασιού	Santa Croce
Lochitli	Λοχουράς ;	Κανούργου	Αγ. Αποστόλων
Luma	Λουκουός	Καύρου	Santa Croce
Lusacha			Καύρου
Lutra			Καύρου
Lutrachi	Λουτράκι	Μαθαβέζου	Santa Croce
Lutrachi vel Melame	Λουτράκι	Κοβενός	Ψαυρά
Lutrachi	Λουτράκι	Κοβενός	Κουρά
Lutrachi	Λουτράκι ;	Εδέου	Αγ. Παύλου
Machara / Machera / Machiera	Μαχαράκι	Αποκαρένου	Ψαυρά
Machos			Αγ. Παύλου
Machdaro / Machiero	Χουμάρ		Αγ. Παύλου
Macra	Μάκρας	Κανούργου	Santa Croce
Macri Livadi / Macreo Livadi	Rarethas, Αρκατέρας, Μαυζουρά, Αμοργιάδας	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Macrothadi	I Crossema, Ruma		Αγ. Παύλου
Made	Μαδής	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Magariati	Μαγαριάτι	Παργαίτου	Santa Croce
Makrova			Συβέρτου
Mala	Μάλας	Ιερώνηρος	Μαραμύθου
Malla	Μάλα	Παδάδας	Μαραμύθου
Mambelat			Αγ. Μάρκου
Martano	Αρκασιό	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Marsaki / Marmako / Marmachan	Αρτίμ	Μονοφασιού	Αγ. Αποστόλων
Maronas	Μαρενία	Στατός	Στατός
Masa	Μάσα	Αποκαρένου	Ψαυρά
Masa	Μάσα	Σελήνου	Κισίου
Melele	Μέλελα	Παργαίτου	Santa Croce
Meihari			Αγ. Μάρκου
Meihia	Μοβής	Αποκαρένου	Ψαυρά
Meihia	Μοβή	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Mévrtil Apato / Cato			Santa Croce
Mavrolandina	Κοντά στους Κουνόβους	Ταμένους/Παδάδας	Αγ. Παύλου
Mavromeli			Santa Croce
Mavromirio			Αγ. Αποστόλων
Mavroviti			Αγ. Παύλου
Mazapenta			Μαραμύθου
Melosa, Micro / Megala / Grande	Μελόνας, Μικρός/ Μεγάλος	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Meliza			Santa Croce
Melidori	Μελιδόρι	Μυλωνοπούλου	Μυλωνοπούλου

Mellurgis	Μελισσοουργός	Κισόμου	Κισόμου / Άρνας
Mercari			Μελισσοτόμου
Mercari			Castello
Mercure**	Μέρκουρας	Αιγυρίου	Ευβόλου
Merve			Επτάς
Meskeri	Μεσολήρι	Ιερώνικτος	Μεραμνέλου
Mesolia / Mesolia / Agios Mesolia / Messiole / Mesolia	Μεσολίη ;	Κισόμου	Κισόμου
Mesol	Μέσση	Εθάνου	Santa Croce
Mesochoria	Ζοκαρός		Castello
Mesochorio			Μεραμνέλου
Mesouri	Αγρονόμια, Ταρδιά	Μονοκασιού	Αγ. Αναστάσιου
Michu			Santa Croce
Milto	Μίλλτος	Μεραμνέλου	Μεραμνέλου
Mirisa			Santa Croce
Miro			Αγ. Παύλου
Misochorion	Cato Pastella, not Ανατολίτης, Ρία, Λαυρία	Μονοκασιού	Αγ. Αναστάσιου
Mitropoli	Μιτροπόλη	Καρυόργου	Santa Croce
Monochoro	Μονόχωρο	Καρυόργου	Santa Croce
Monochoro	Β. του π. Αορίου	Μονοκασιού	Αγ. Αναστάσιου
Monogilia			Αγ. Παύλου
Morosi	Μορόσι	Καρυόργου	Santa Croce
Motzen	Μουτσένος	Εσθίνου	Άρνας
Mucho	Μουός	Πεδιάδας	Αγ. Μάρκου
Mulana			Επτάς
Murmuli			Κισόμου
Murnea	Μορνεά	Μονοκασιού	Αγ. Αναστάσιου
Nadi	Nadocf (apen.)	Καρυόργου	Santa Croce
Neo Chorio	Nio Χοριό	Κισόμου	Κισόμου
Nikado / Nikadi	Ταρδιά, Μεσούρι, Parachamnea		Αγ. Αναστάσιου
Nippo	Nipous	Ανατολίτου	Ψευρά
Nis			Αγ. Παύλου
Nisil / Nisil	Nison	Μαλεβιτίου	Santa Croce
Nista			Santa Croce
Noca			Santa Croce
Naple / Neptila	Nasila	Κισόμου	Κισόμου
Orchi, li	Ορτίς	Μελισσοτόμου	Άρνας
Orisa / Orissa			Μελισσοτόμου / Ευβόλου
Orisa	Εσός	Πεδιάδας	Αγ. Μάρκου
Pagle	Mavrolandina	Ταυόργου/Ταυιάδας	Αγ. Παύλου

Palea			Σοβράτου
Paleo Gistano	Παρόβι, Αποστέλμα, Ανάγκια		Αγ. Αποστόλων
Paleocastro, Cato / Arpaio	Παλαιόκαστρο Κόμο / Άρπα	Κασόμου	Κασόμου
Paleopazari	Παλιοναϊκόν	Στατός	Στατός
Panagla	Παναγία	Καινούργιου	Santa Croce
Panaseo Cato / Pano	Πανασιός Κόμο / Τόμο	Καινούργιου	Santa Croce
Pandao Pano / Cato	Μπαϊδά	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Pandeli	Πανυλί	Στατός	Στατός
Pausifino	Παυσίφιρος	Κασόμου	Κασόμου
Pania			Santa Croce
Papaleo			Στατός
Pasadinai			Santa Croce
Pasamusi			Castello
Parathakouva	Παράθακρο Τσερέ (περισσό)		Αγ. Αποστόλων
Pasaviti	Παράταμφοι	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Pasachi, Magua / Parva	Αγία Παρασκευή	Παϊδάδας	Αγ. Παύλου
Pasapodi	Παραποδία	Στατός	Στατός
Patichia			Στατός
Parthana			Κασόμου
Parthani	Παρθένι	Μονοφασίου	Dorsodoro
Parthia / Partora	Πάρτορα	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Pasavito	Πασαβίτης	Μηλοκατόμιο	Μηλοκατόμιο
Pastella			Dorsodoro
Pastella Epimao / Cato	Τα καρίνα ο πασάρας Αναποδάρις Cato Karamoti, Ακαρίβι, Minocharion, Rim	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Patino / Patima	Πάτιμα	Ακακορέντου	Καθαρόντας
Patko	Πάκος	Βάδου	Αγ. Παύλου
Pendimochi	Πενταμόχι	Μαλεβιάνου	Santa Croce
Pendikari	Στατός		Αγ. Παύλου
Pensaili	Αγ. Γεώργιος Επισκοπή	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Pera Colocokla			Santa Croce
Perivalich	Περβολίτσα Μουσταρά ;	Κυβανίς	Ψαυρά
Pesta / Pessa	Πεσά	Παϊδάδας	Αγ. Παύλου
Petran			Santa Croce
Petria			Κασόμου
Piklacha	Κασάλλα	Παϊδάδας	Αγ. Μάρκου
Pirathi / Pirati / Perado	Πιράθι	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Pigo	Πίργος	Κασόμου	Κασόμου
Pigo	Πίργος	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Pigo	Ιτα		Αγ. Παύλου
Pigru	Πιργουά	Μαλεβιάνου	Santa Croce

Piacoli	Τερεζά, Αποστόλεια, Αποστόλεις	Μονοφασίου	Σοβρίτου
Piacoli	Λυγόρουντος		Αγ. Αποστόλων
Piacolone	Πλάτωνος	Κισβένιος	Κουφού
Piacolone	Πλάτωνος	Κισβένιος	Κισβένιος
Piacoloni	Πλάτωνος	Μαριμπίου	Μαριμπίου
Piacoloni			Αγ. Παύλου
Piacoli	Cini		Αγ. Αποστόλων
Piacoli			Κισβένιος
Piacoli	Πλάτων	Κισβένιος	Santa Croce
Piacoli	Πλάτων	Κισβένιος	Santa Croce
Piacoli			Santa Croce
Piacoli			Κισβένιος
Piacoli	Πρόδρομος ;	Κισβένιος	Αγ. Μάρκου
Piacoli	Προδρόμος	Παύλος	Santa Croce
Piacoli			Santa Croce
Piacoli	Αποστόλεις	Κισβένιος	Ψυχρού
Piacoli	Παύλος	Αποστόλεις	
Piacoli			Santa Croce
Piacoli	Παύλος (ερατ.)	Σπένιος	Σπένιος
Piacoli	Πρόδρομος	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Piacoli	Πρόδρομος	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Piacoli	Πρόδρομος	Μολοβιτίου	Santa Croce
Piacoli	Πρόδρομος ;	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Piacoli			Santa Croce
Piacoli	int. Ailano		Αγ. Αποστόλων
Piacoli			Santa Croce
Piacoli			Αγ. Παύλου
Piacoli	Ψαύ ;	Ιερώνιος	Μαριμπίου
Piacoli			Κισβένιος
Piacoli			Κουφού
Piacoli	Ψαύ	Παύλος	Αγ. Παύλου
Piacoli			Κισβένιος
Piacoli	[Σκουπένιος]	Κισβένιος	Κισβένιος
Piacoli	Παύλος (ερατ.)	Ταμίνιος	Δοκίμιου
Piacoli			Μολοβιτίου
Piacoli	Παύλος (ερατ.) Καλός, Αγ.	Παύλος	Αγ. Παύλου
Piacoli	Παύλος		
Piacoli	Καλός, Καλός	Σπένιος	Αγ. Αποστόλων
Piacoli	Καλός	Κισβένιος	Κισβένιος
Piacoli	Παύλος, Αποστόλεις και	Ταμίνιος/Παύλος	Αγ. Παύλου
Piacoli	Καλός		

Rivo Castro	Ρουφός :	Καπουάργκου	Αγ. Παύλου
Rifa		Μονοφασίου	Santa Croce
Riva caraleto	Ραβέλλα, Λοαρίδα, ποτ. Ανακατόδρος		Αγ. Αναστάσιου
Ridoverdi	Ροδινάβα	Σελίνου	Άρτας
Ruzarda	Ρουτάσα	Σπυρίδης	Σπυρίδης
Ruma	Crocorno, Macrolivadi		Αγ. Παύλου
Rusocorto / Rusochario	Αγία Μαρίνα, Κάιμανι		Αγ. Αναστάσιου
Russiochori			Santa Croce
Rustica	Ρούστικα	Ρεθύμνης	Κολομάνης
Rutia	Προτόρας, Αμπίνα	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου
S. Elm			Santa Croce
S. Georgius Condario			Santa Croce
S. Georgius Condio			Santa Croce
S. Georgius Francorum			Santa Croce
Castri Novi			
S. Georgius Saranda			Santa Croce
S. Georgius Vichia			Santa Croce
S. Pantaleo	μονή Αγ. Πανταλάμονος, Φόδελα :	Μοδεβελίου	Santa Croce
Santa	Σπυρίδης	Πεδιάδος	Αγ. Μάρκου
Sanctus Georgius	Αγ. Γεώργιος	Ρεθύμνης	Κολομάνης
Sanctus Iohannes	Χόρτος	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου
Cheraca			
Sanctus Mercurius			Αγ. Αναστάσιου
Sera de Iorgari	[Γέρραρι :]	Καπουάργκου	Santa Croce
Serachina	Σαρατσίνια	Σελίνου	Άρτας
Serchuni	Σουλδούς, Αγ. Βασίλειος, Μαλίκας και Χουβέτσι	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Scaffi / Schefi	Σκάφι	Σελίνου	Κατόμου
Solani	Σουλόνι	Πεδιάδος	Αγ. Μάρκου
Solares	Κουαύβρι και Ασφινκί	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Schlepesti	Σλεπυστί	Μυλωνοτόμου	Μυλωνοτόμου
Schinea	Σινέης :	Κοβανίας	Ψωφιά
Schinea	Σινέης	Μονοφασίου	Santa Croce
Schinorhetali			Κατόμου
Sclavo Vasil			Αγ. Παύλου
Schvachario	"Αρχαίος Panon και Schvachar" Βελούδα, Προτόρας, Λαγέρνιος	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιου
Schvachario	Ελαιοφραγκάρι	Πεδιάδος	Αγ. Μάρκου
Schvavula	Ελαιοβονόλια	Σελίνου	Άρτας
Scopt	Σκοπί	Σπυρίδης	Σπυρίδης

Scarna	II Παρίνοφοι	Μονοφατοίου	Μιραμπίλου
Scatini Sica	Σκατόβουλα	Κασοόρφου	Αγ. Αποστόλων
Scavola			Santa Croce
Scubella			Αγ. Παύλου
Scutellata	Σκουτελάνας	Κισόμου	Κισόμου
Securita			Ψευροδ
Selene	Ελένης ;	Αρηρίου	Συβρίτου
Sell	II Caritana, Chmi	Μονοφατοίου	Αγ. Αποστόλων
Sempe			Santa Croce
Serid / Sergi			Αγ. Παύλου
Sfacteria	Σφακία ή Σφακιά	Στατίος	Στατίος
Sfaccupigadhi	Σφακτοπιγιάδι	Κισόρου	Κισόμου
Sibiti			Άρνας
Sicheu	Σικία	Στατίος	Στατίος
Sichiu	Σικιλλικός (Καλλωνί)	Παβδόρος	Αγ. Παύλου
Silano / Xilano / Cailino	Σίλαμος	Ταμένους	Αγ. Παύλου
Sinolu	Σινβροδ	Σελήνου	Άρνας
Sinluo	Σίνλουτο (Φουρνής)	Μιραμπίλου	Μιραμπίλου
Sipili	Σιπίλι	Αγ. Βασίλειου	Συβρίτου
Sitlisa	Σιταπρίς	Αντισκρίνου	Ψευροδ
Siva	Σίβας	Μολιφζίου, Παργαέουσας	Santa Croce
Skinau	Σκινιάς	Μιραμπίλου	Μιραμπίλου
Skinau	Σκινιάς	Μονοφατοίου	Αγ. Παύλου
Scarna / Zucara	Σκαράς	Μονοφατοίου	Αγ. Αποστόλων
Socorum Sancti Martini			Santa Croce
Sotira	Σοτίρα	Στατίος	Στατίος
Spadlas Arano	Παπαδίας Αράνο	Ταμένους	Αγ. Παύλου
Spagnaro	Επικωδίας Πιλάμπιόρος	Σελήνου	Άρνας
Spince			Μιραμπίλου
Stamli	Σταμνοί	Παβδόρος	Αγ. Παύλου
Stal	II Προτόρι, Σκαράς	Μονοφατοίου	Αγ. Αποστόλων
Stamboli			Κισόμου
Strati	Στράτι	Σελήνου	Άρνας
Stravaria	Καλό Χαρμό	Παβδόρος	Αγ. Μάρκου
Sulfonari			Αγ. Μάρκου
Suadi			Santa Croce
Synidi/Siri monte, Alca/Basso			Αγ. Αποστόλων / Αγ. Παύλου
Tallano / Tegiano			Αγ. Παύλου
Tamiri			Αγ. Μάρκου
Tania	Αιγάνια	Παβδόρος	Αγ. Μάρκου

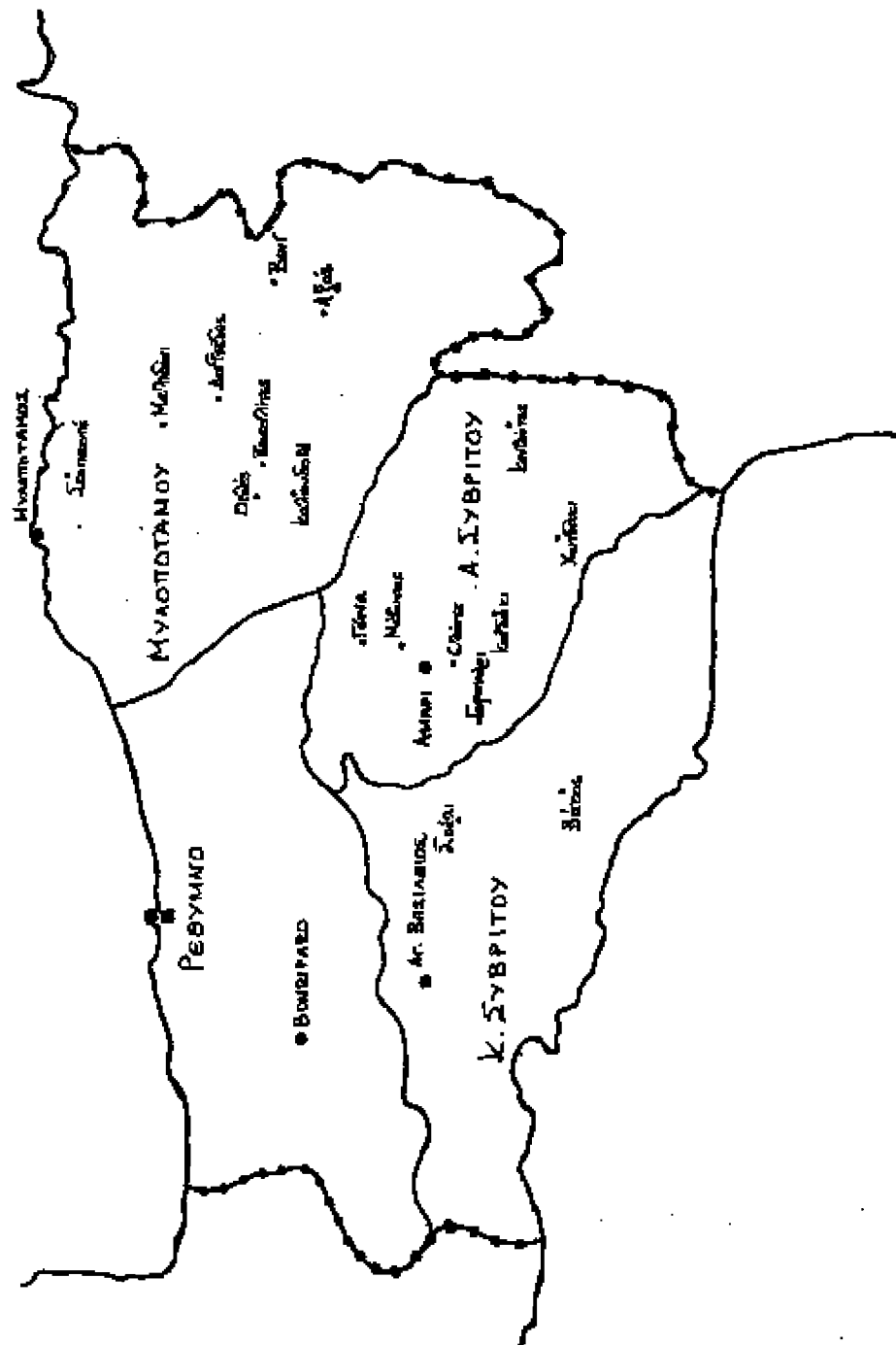
Tarlato	Καρπός	Παδός	Αγ. Μάρκου
Tavanti	Ταυαντίνας	Κιόμου	Κιόμου
Tetali / Tutalo / Tuteli	Ταγέλι	Μονογαριού	Αγ. Αναστάσιου
Thari			Αγ. Μάρκου
Thao			Αγ. Μάρκου
Thamaria	Ταμέρα	Σελίου	Άρνας
Tifo			Κιόμου
Tilao / Delao	Τίλιος	Μαλαβίου	Santa Croce
Topala	Τονόλα	Κιόμου	Κιόμου
Trapezini	Τραπεζίνι (αρεν.)	Παδός	Αγ. Παύλου
Trapezino	Θραπινό	Παδός	Αγ. Παύλου
Trifona			Δομοκού
Trinba			Αγ. Αναστάσιου
Tripita	Τριπιά	Κανονόργου	Santa Croce
Tripiti	II Μισοβιά		Αγ. Παύλου
Turkoti	Τουρκουτί	Στατός	Στατός
Turtali	Τουρτάλι	Στατός	Στατός
Vachioti	Βασιότις	Μονογαριού	Αγ. Αναστάσιου
Vafao	Βαφάς	Αναστροφίου	Ψαυρά
Vari	II Λυγρόπουλος, Ασανόδας	Μονογαριού	Αγ. Αναστάσιου
Vani			Santa Croce
Varveri	Βάρβαροι (σημ. Αρσάγγελος) II Κουβέρις, Καλλιά, Κάμν, Πισά	Παδός	Αγ. Παύλου
Vasilao			Αγ. Μάρκου
Vathia, Cato / Mezo, Catonathia	Βάθια	Παδός	Αγ. Μάρκου
Vato	Βάτος	Αγ. Βασίλειου	Σελίου
Vaudale			Santa Croce
Vavelli	Βαφέλι	Στατός	Στατός
Valencia			Santa Croce
Vahili	Βαχίλι	Μονογαριού	Αγ. Αναστάσιου / Santa Croce
Veni	Βενί	Μαλακασίου	Μαλακασίου
Vengopulo			Μαλακασίου
Vicho	Βίχο (αρεν.)	Κανονόργου	Santa Croce
Villa Vulgara			Αγ. Παύλου
Vizai			Santa Croce
Vista			Santa Croce
Vizi	Βίζν	Παδός	Αγ. Παύλου
Vonai	Βονάς	Μονογαριού	Αγ. Αναστάσιου
Voti	Βότοι	Πυργακισσας	Santa Croce
Votela sive Megonizari	Βοτλάς	Κανονόργου	Castello
Vrachani	Βραχάν	Μαλακασίου	Μαλακασίου

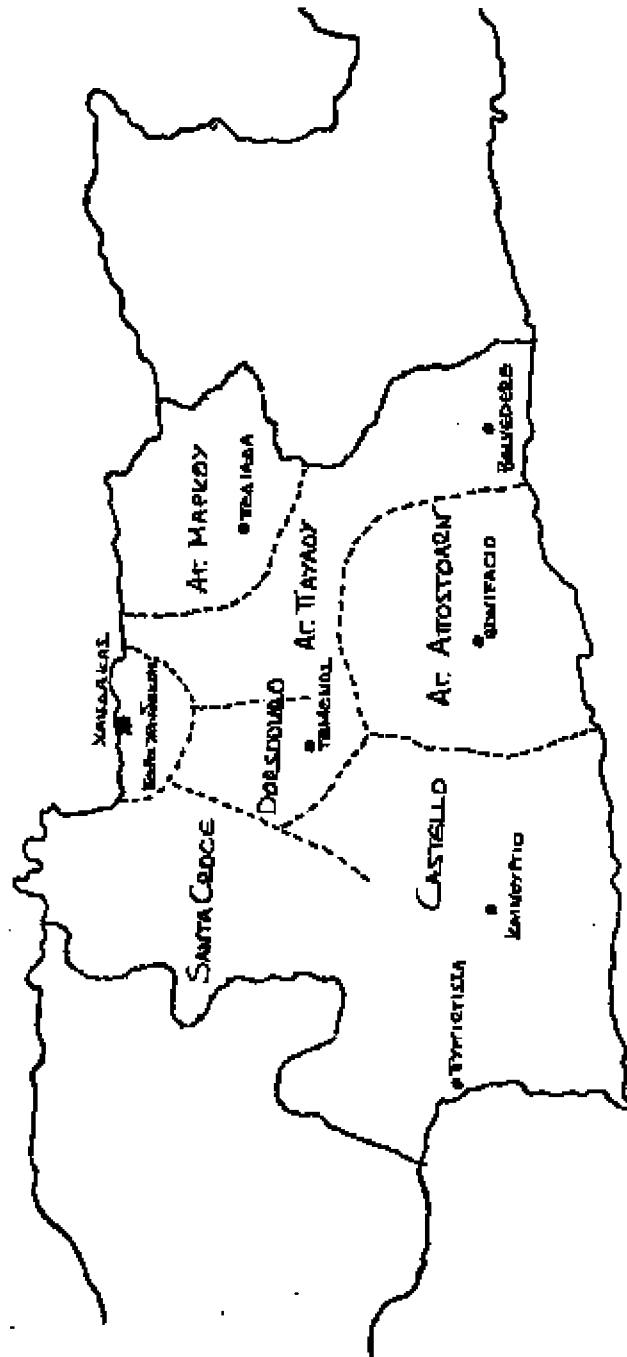
Vrachioniti	Βράχη	Βανούργκιον	Αγ. Μάρκου
Vreli	Βρύλι	Κυθαιός	Santa Croce
Vreli	Βρύλι	Κυθαιός	Κοσμά
Vreli ad Platano	Γράντος	Κυθαιός	Κυθαιός
Vucolla / Vucules	Βουκολή	Κυθαιός	Κυθαιός
Vingari	Βουγιάρω	Κυθαιός	Κυθαιός
Virevilli / Virevilli	Βορβουλίτης	Καταύργιον	Santa Croce
Vute / Agia Georgios de Vute	Βούτας	Μολαφτίου	Castello
Vuvili			Σουείος
Xerionas	Ξερώνας (αρχα.) Χουδέρι,	Μονοφασίου	Αγ. Αναστάσιον
	Γαρθίν		
Xerocampo	Ξερόκαμπος	Σουείος	Σουείος
Yni	Ύνι	Μονοφασίου	Castello
Ystronia	[ιστ. Ίστρινος, αόριστα Κρατά και Καλό Χωράδι]	Ιερόκαμπος	Ιερόκαμπος
	Τούρο ;		
Zagoraki	Τσαγοράκι Αγ. Εύλη ;	Τιμάνους	Αγ. Γεώργιο

B. ΧΑΡΤΕΣ

Στους χάρτες δεν έχουν οριστεί σύνορα για τις *τούρμες*, εφόσον αυτά δεν είναι γνωστά με βεβαιότητα. Ωστόσο διακρίνεται εύκολα ο πυρήνας και η ευρύτερη περιοχή κάθε *τούρμας* με βάση τη συγκέντρωση των χωριών.

Στο χάρτη με τα σεξιτέρια δεν περιλαμβάνονται τα χωριά. Αντίθετα, εδώ γίνεται προσπάθεια να καθοριστούν κατά προσέγγιση τα σύνορα, τα οποία σε κάποια σημεία παραμένουν ανοικτά, γιατί δεν διαθέτουμε ακριβείς πληροφορίες.

Charalambos GASPARIS, From the Byzantine to Venetian *turma*. Crete, XIIIth – XIVth centuries.

Turma, a term coming from the Byzantine thematic system, is found very often in the XIIIth and XIVth century venetian documents concerning the island of Crete. The Venetian *turma* in Crete was not an administrative or military term, but simply a geographical one, to indicate the exact post of fiefs and villages. Byzantine *turma* had already been used by the local Venetian government during the first colonisation (1211) to define the six *sexteria* in the region of Chandax (today, Herakleion).

As a military union, Byzantine *turma* with its castle is nothing less than the Venetian *castellania*, the basis of the Venetian military defense system in Crete. Although Venetian documents of the period helps us to locate the Byzantine *turmae* in Crete (we have the villages and the *turma* to which they belong), their role in the administrative and military system of the Byzantine Empire is still not very clear. The only thing we are certain about is that in the XIIIth century Byzantine *turma* throughout the Empire has already become a geographical term as well as we find it a century later in venetian Crete.

Tables here presented contain all villages we know to which *turma* they belonged. There is a table for each *turma* and *sexterium* and another one with all villages in alphabetical order. There are also a plan for each *territorio* (Chania, Rethymno, Sitia) of medieval Crete with the *turmae* and the villages, and a plan with the borders of six *sexteria* in the *territorio* of Chandax.